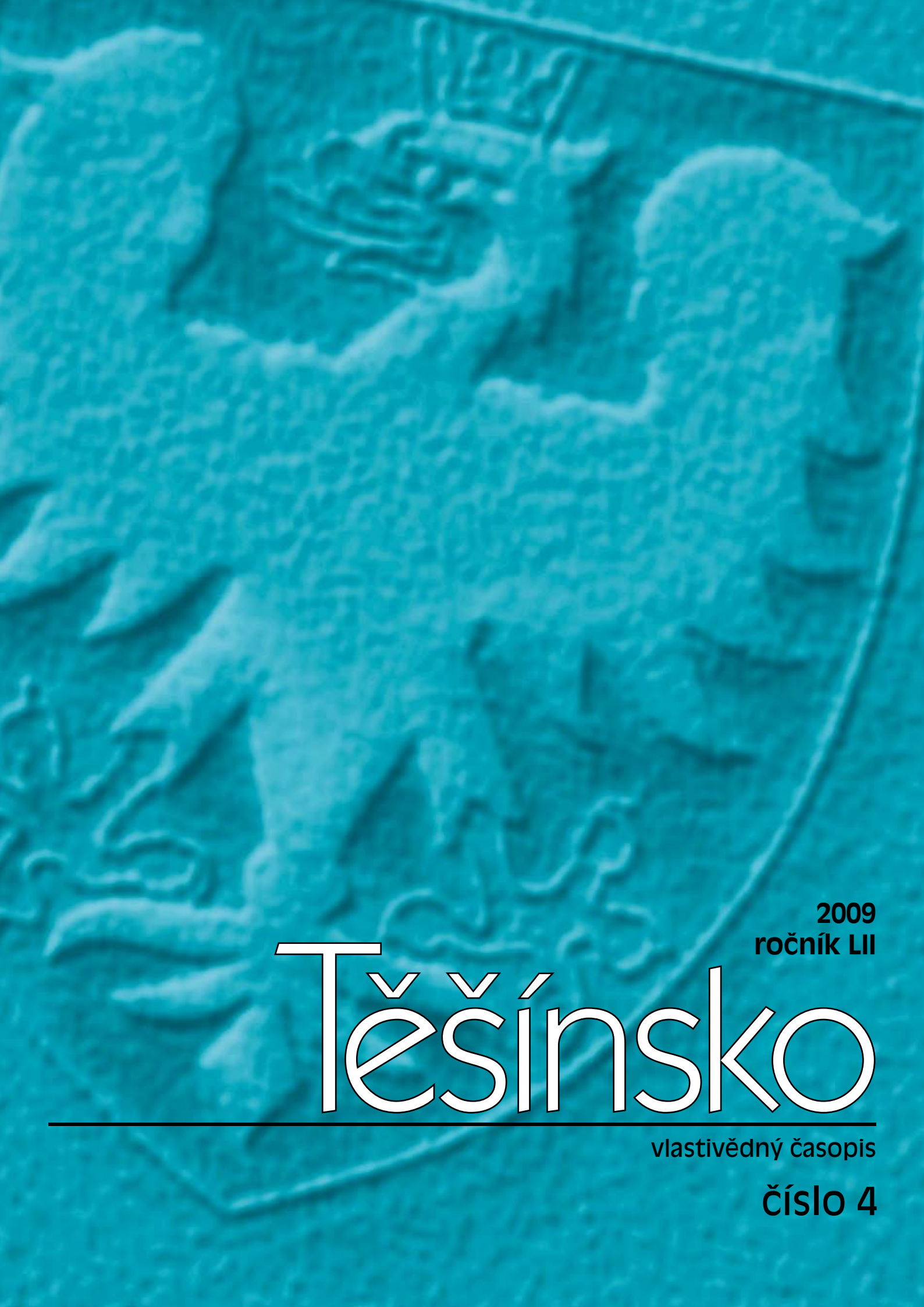

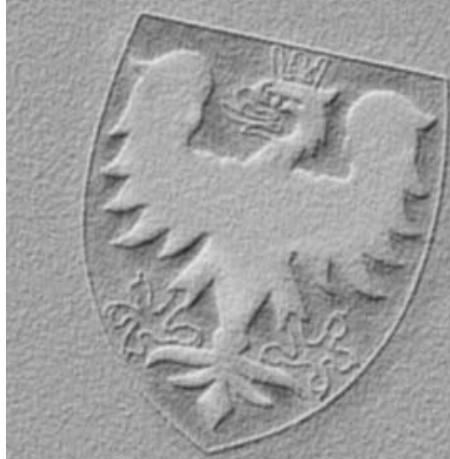

2009
ročník LII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 4

2009
ročník LII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 4

Obsah

Slavnosti na dvorech těšínských knížat renesančního věku 1

Radim Jež

Osudy evangelíků v Bystřici v období reformace 11 (do roku 1654)

David Pindur

K šenovskému epilogu Jana ml. Bruntálského z Vrbna 17

Irena Korbelářová

Z dějin šlechtického sídla v Havířově-Dolní Suché 21

František Musil

Václavovický fotograf Josef Kostial 25

Milan Pastrňák

Malý velký Kamenec 28

Chráněný mokřad v obci Dobrá

Miroslav Skarka

Národopisná encyklopedie 30

Jiřina Veselská

Malé ohlédnutí za vzpomínkami života 31

Milan Nogol

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku 32

Gabriela Chromcová – David Pindur

Města a obce Těšínska se představují 33

Radvanice a Bartovice

Jiří Kristian

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně

Adresa redakce:

Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín,
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223,
e-mail: muzeum@muzeumct.cz

Odpovědný redaktor: dr. Zbyšek Ondřeka

Výkonný redaktor: doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.

Tajemník redakce: dr. David Pindur

Redakční rada: dr. Karel Bogar, prof. dr. Mečislav Borák, CSc.,

prof. dr. Dan Gawrecki, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc.,

doc. dr. Dušan Janák, Ph.D., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc.,

dr. Jaromír Kalus, dr. Jiřina Kábrtová,

doc. dr. Irena Korbelářová, Dr., doc. dr. Pavel Kouřil, CSc.,

dr. Karel Müller, dr. Zbyšek Ondřeka, dr. David Pindur,

doc. dr. Radim Prokop, CSc., dr. Miroslav Skarka,

doc. dr. Pavel Šopák, Ph.D., Jiřina Veselská,

doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.

Jazyková editace: Lucie Kučová

Překlad resumé do anglického jazyka: Lenka Mandrysová

Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s.r.o., Ostrava

Odevzdáno do tisku: 24. 11. 2009

Vyšlo: 11. 12. 2009

Tisk: Tiskárna Grafico s.r.o., Opava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsahy článků zodpovídají autoři.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,

Pražská 3/14 nebo v jeho dalších pobočkách:

ve Výstavní síni Musaion v Havířově,

v Památníku životické tragédie v Havířově-Žitovicích,

Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,

v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobohě,

ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,

ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě,

ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové,

v Technickém muzeu v Petřvaldě

a v Regionálním informačním centru v Českém Těšíně.

Časopis lze nově zakoupit také v Gorolském turistickém
informačním centru v Mostech u Jablunkova.

Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat
(i telefonicky) předplatné nebo jednotlivá
čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 40 Kč,
celoroční předplatné 160 Kč a poštovné.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno

Oblastní poštou v Ostravě

č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Slavnosti na dvorech těšínských knížat renesančního věku

Radim Jež

Svatební veselí, přínosy manželek do sídla svého muže, křtiny novorozenat a smuteční hostiny po pohřbu představovaly nejdůležitější okamžiky v životech všech vrstev obyvatelstva v raném novověku, zvláště pak svou náročností na přípravu a společenskou i reprezentační funkcí nejlépe sledovatelné u nejvyšší šlechty.¹ Jinak tomu nebylo ani v případě těšínských Piastovců renesančního věku. Tyto důležité chvíle se nám ale v pramenech promítly ve velmi omezeném množství. Potřebné archivní materiály ke zkoumání těchto festivit – účty, korespondence, deníky, zápisy kronikářů, svatební smlouvy, testamenty a inventáře – se zachovaly v tak torzovitém stavu, že nedovolují podrobnější analýzu. Proto jsme nuceni omezit se jen na několik vybraných slavností, jež jsou alespoň částečně v pramenech zachyceny.

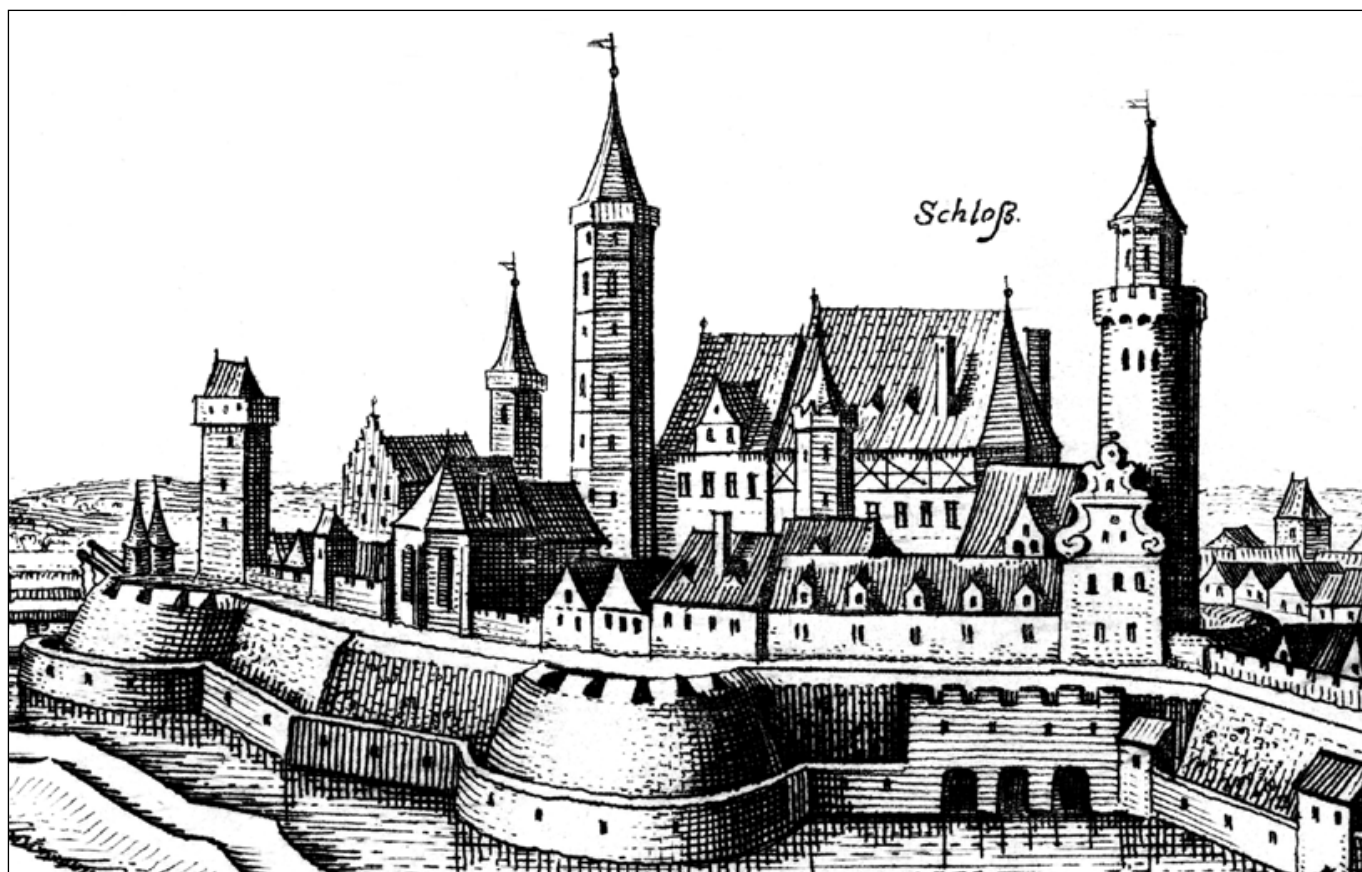
Svatby

Těšínský zámek byl v 16. století místem konání hned několika významných, pro další osudy rodu by se dalo říci klíčových svatebních hostin. Mezi ně počítejme svatby pořádané v letech 1518,

1540, 1567, 1586 a 1595. Manželské svazky těšínských knížat nebyly uzavírány pouze v Těšíně; např. Fridrich Kazimír se ženil na sklonku roku 1563 v sídle lehnických knížat, odkud pocházela jeho nastávající. Lehnice byla také místem sňatku jedné z dcer Václava III. Adama Marie Sidonie s Fridrichem IV., který se konal v lednu roku 1587.

Důležitým rozhodnutím předcházejícím svatbě byl výběr partnera či partnerky. Sňatkové strategie těšínských knížat 16. století byly samozřejmě ovlivněny starostí o zajištění biologické kontinuity rodu. Nesnadné rozhodování měl na svých bedrech kníže Kazimír II. Jeho jediný žijící syn Václav se měl stát nadějí pro další pokračování této větve slezských Piastovců. S ohledem na své politické a ekonomické postavení se Kazimír II. rozhodl pro mocný braniborský rod Hohenzollernů a svého syna Václava oženil se sestrou Jiřího Braniborsko-Ansbašského Annou. Nezbytnou součástí dohodnuté svatby se stalo její právní potvrzení, které následně chránilo manželčino postavení a hmotné zabezpečení.² Hohenzollernští bratři se zavázali necelých pět měsíců před svatbou, že své sestře

Knížecí zámek v dolnoslezské Lehnici na vyobrazení z topografie M. Meriana, r. 1650. Zde se konaly velkolepé svatby Fridricha Kazimíra s Kateřinou Lehnickou r. 1563 a Marie Sidonie s Fridrichem IV. r. 1587, Muzeum Těšínska

dají věno ve výši 10 000 rýnských zl.³ Podle tehdejších právních zvyklostí měl naopak manžel, resp. manželova rodina snoubence přiznat tzv. obvěnění, což byla finanční hotovost nebo svobodný pozemkový majetek, který ji měl zabezpečit po případné manželově smrti.⁴ Právně byla výše stanovena na 2,5 násobek věna. V manželské smlouvě mezi mladým těšínským Piastovcem a Annou Braniborsko-Ansbašskou nebyla litera zákona zcela naplněna, neboť výše obvěnění byla pouze 20 000 rýnských zl., tedy dvojnásobek věna. To mohlo být způsobeno vyšším věkem novomanželky, neboť Anně bylo v době sňatku již 29 let a naopak Václavovi nejspíše pouhých 22. Výše dvojnásobku věna se obvykle přisuzovala ženám, jež nevstupovaly do manželství poprvé či nemohly spolehlivě doložit své panenství.⁵ Částku 20 000 zlatých kníže pojistil na svých majetcích z těšínského komorního panství.⁶

Necelých pět měsíců po zpečetění svatební smlouvy se v sídle piastovských knížat konala

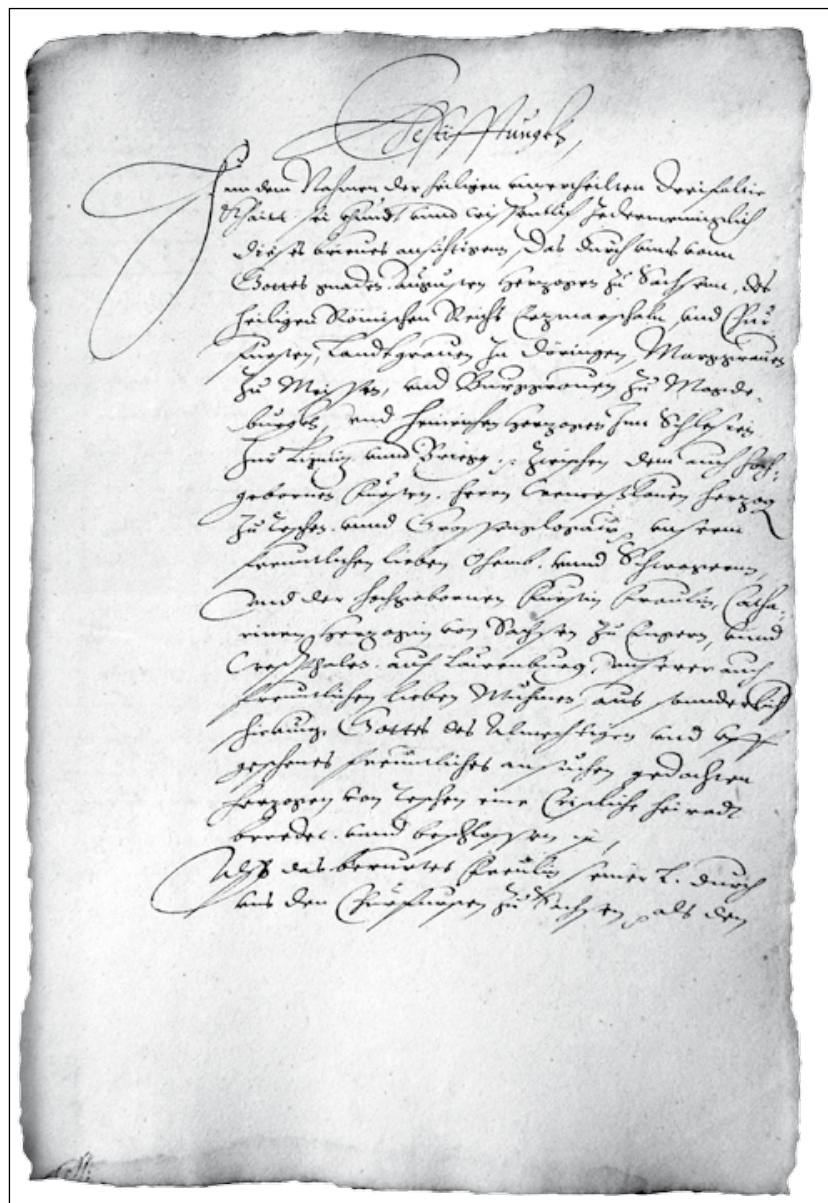
po dlouhé době opět svatba. Na poslední týden listopadu roku 1518 se zde sjela aristokracie ze všech koutů zemí Koruny české, Polska, a vzhledem k původu nevěsty také z německé říše, aby svou účastí vzdala hold novomanželům. Předsvatební přípravy byly velmi náročné hned z několika důvodů. Kníže musel zajistit dostatek jídla a pití na hostinu,⁷ dále pak nechat ušít nákladné reprezentativní ošacení, sehnat zkušený pomocný personál do kuchyně a ke svatební tabuli. Permanentně zadluženého knížete tato velkolepá událost stála nemálo peněz, a proto si musel znovu půjčit. Jedním z prostředků, jak získat peníze, bylo vypsat mimořádnou berni. Kníže Kazimír II. se svým synem tak učinili těsně před svatbou na počátku listopadu.⁸ Bližší podrobnosti nám bohužel o této svatbě schází; nevíme, kdo se jí účastnil, jak početné byly doprovody urozených osob, ani kolik dnů se slavilo.

O něco více informací máme o svatbě vnuka knížete Kazimíra II. Podle svatební smlouvy z roku 1528 mělo dojít ke spojení těšínských Piastovců s českomoravským rodem Pernštejnů. Dohoda stanovila výši věna v té době na obvyklé výši 5 000 kop grošů českých,⁹ obvěnění pak 2,5krát vyšší – 12 500 kop grošů.¹⁰ Nebylo ani ničím zvláštním, že Kazimír II. spolu s Janem z Pernštejna uzavřeli smlouvu v době, kdy zde jmenovaným snoubencům byly pouhé čtyři roky. V dokumentu není stanoveno přesné datum sňatku. K němu se přistoupilo hned po patnáctých narozeninách snoubenky, což byl věk obecně považován za vhodný k uzavření manželství. Vycházelo se z faktu, že mladá dívka je již pohlavně vyspělá, a tedy připravená plodit potomky. Za vhodné termíny k pořádání svatebního veselí v nabitém církevním roce byly přednostně považovány poslední dny předcházející postnímu období. Šlo většinou o konec listopadu a o měsíc únor, ve kterém se slavil masopust. Právě ten byl šlechtickou společností nejvyhledávanějším časem pro svatbu. I těšínská Piastovci jej, jak dále uvidíme, upřednostňovali.

Pro Jana z Pernštejna jistě nebylo jednoduché uspořádat hostinu v sídle těšínských knížat, protože zde pobýval velmi málo a nemohl tak dohlédnout na přípravu tak důležité události. Nejspíše již v září 1539¹¹ předal instrukce nejvyšším zemským úředníkům, aby se postarali o bezproblémovou přípravu celé akce. Poručník dorazil do Těšína až na počátku února 1540, kdy již bezpochyby muselo být všechno dokonale nachystáno nejen na těšínském zámku, ale i v měštanských domech, které posloužily pro ubytování několika desítek hostů a jejich doprovodů (sluhové starající se o koně, komorníci ad.).

Každý aristokrat si přál, aby se jeho svatby účastnil samotný král, případně někdo z královské

Manželská smlouva Václava
III. Adama a Sidonie
Kateřiny Sasko - Lauenburské
z r. 1567 potvrzená kurfiřtem
Augustem a lehnickým
knížetem Jindřichem XI.,
Národní archiv Praha

rodiny (královna či princové). Proto také Václav III. Adam oslovil Ferdinanda I., který se ale z důvodu časového zaneprázdnění v listu z konce ledna knížeti omluvil. Král měl totiž v tomto období naplánovanou cestu na sněm do flanderského Gentu, kde projednával možnosti financování vojenské výpravy proti Turkům.¹² Panovník, jako i v jiných případech, kdy jej zvali mnozí přední aristokraté, využil služeb některého ze svých dvořanů. Do Těšína poslal Ladislava Popela z Lobkovic a na Chlumci (†1584), pozdějšího prezidenta apelačního soudu a nejvyššího hofmistra, s malým darem.¹³ Podobně na pozvání reagoval olomoucký biskup Stanislav Thurzo, který místo sebe vypravil Štefana Bruntálského z Vrbna. I on měl za úkol předat manželskému páru drobnou pozornost.¹⁴ Nejběžnějšími dary bývaly různé šperky (prsteny, řetízky, náušnice), nádobí všeho druhu, stříbrné či pozlacené stolní soupravy. Většinou se objednávaly speciálně k tomuto účelu, ale mnohdy šlechtic poslal, co měl zrovna ve svém sídle. Dokumentuje to např. králova poznámka z listu knížeti: „[...] tu nynější poctu, poněvadž sme nic hodnějšího tak náhle objednat nemohli, vděčně od nás přijmi [...].“

Na svatbu, která se konala těsně před 10. únorem 1540, nepřišlo mnoho pozvaných hostů, což Jana z Pernštejna mírně rozladilo. Odmítnout pozvání nejmocnějšího aristokrata a politika ze zemí Koruny české na jím pořádané veselí nebylo obvyklé. Možnou příčinu neúčasti předních šlechticů vyjádřil v jednom dopise olomoucký biskup, jenž také reaguje na samotný průběh svatby: „[...] Toho Vám věrně přejeme a jsme tím velmi potěšeni, že Vám milý pán Bůh ráčil dáti toto veselí syna a dcery Vaší při Vaše[m] zdraví snesitelném vesele a poctivě spraviti a dokonati a že bez nedostatku dosti všeho bylo, pán Bůh z toho buď pochválen. A jakož sobě to obtížíte, že mnoho pánův znamenitých a dobrých lidí z Království českého, kteříž se strojiti tu také svými osobami býti nebyli i nepochybně o tom, že by to byli všeci rádi Vám k poctivosti učinili, ale museli snad s králem, jeho [milos]tí, zadržáni býti, poněvadž jeho [mil]o[s]t ráčil se tak kvapně z Království českého hnúti neb sjíti pány, o které jsme slyšeli, že jměli tu konečně býti, jsau Vaší dobří a upřímní přátelé, pak taková bezelstnost jmá jináče rozvážená býti, než-li planá výmluva [...]“¹⁵ Z českých pánů nemohl chybět dobrý Pernštejnův přítel a jeho zeť Jindřich starší ze Švamberka.¹⁶ Z Thurzova dopisu se zdá, že hostina proběhla v pořádku a bez komplikací. Snad ani úporná dna Pernštejna v tomto čase tak nesužovala, jak mu to ostatně i biskup přál.¹⁷ Těšínský poručík se ve Slezsku dlouho nezdržel. Vyřídil nějakou agendu na zámku, potvrdil několik listin a zase odjel přes Frýdek na svá moravská sídla.¹⁸

Prvorozený syn knížete Václava III. Adama si jedinečné svatební okamžiky prožil na lehnickém zámku. Zde také Fridrich Kazimír strávil část svého dětství.¹⁹ Prostředí dvorů dolnoslezských Piastovců jej výrazným způsobem ovlivnilo, což se projevilo později zejména v jeho životním stylu. V Lehnici se již jako dítě potkal se svou budoucí manželkou Kateřinou, dcerou Fridricha III. (*1520–†1570) a Kateřiny Meklenburské (†1581). Zda šlo o svazek uzavíraný z „lásky“ nebo z „rozumu“, nelze zcela rozhodnout, ale pozdější manželovo chování naznačuje první variantu. Lehničtí Piastovci byli proslulí nákladností a přepychem, s jakým pořádali festivity na svých dvorech.²⁰ I v případě svatby těšínského knížete s jednadvacetiletou Kateřinou nic neponechali náhodě a připravili hostinu, která uchvátila nejednoho účastníka. Finanční náklady zčásti pokryla k tomuto účelu speciálně vyhlášená berně (Ehegeld) povolená na zemském sněmu lehnickými stavy a dávky z vyšenkovaného piva. Do pokladny Fridricha III. putovalo 12 000 zl., s čímž se kníže nespokojil a po stavech žádal ještě dalších 7 000 zl., které mu ovšem přiznány nebyly.²¹

Šlechtický pár při tanci, jenž byl nedílnou součástí renesančních slavností, dřevorez H. Schänfeleina, polovina 16. století, Václav Březan. Životy posledních Rožmberků. Praha 1985

*Šlechtický pár při tanci,
dřevořez H. Schänfeleina,
polovina 16. století,
Pánek, Jaroslav: Poslední
Rožmberkové. Praha 1989*

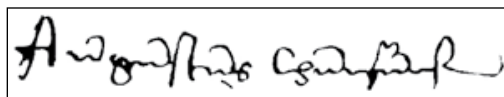
Zajímavou zprávu o svatbě si do svého deníku poznamenal přímý účastník Hans von Schweinichen, dvořan lehnického knížete. Ocitujme si na tomto místě jeho zápis: „[...] 28. prosince tohoto roku [1563] se slečna Kateřina, vévodkyně lehnická, provdala za vévodu Kazimíra Těšínského. V době svatby, která se konala v Lehnici, sem přijel i římský císař Maxmilián. Jsa ustrojen jako páže do sametového kabátce, který se tehdy nosil, musel jsem vypomoci s vykonáváním číšnické služby. Vzpomínám si také, že slečna Kateřina byla ráno ve své židli odnesena svými od stolu; cestou potkali Baltazaru Axleben, členku fraucimoru, jež se čerstvě před 14-ti dny provdala a vyzvídala od hofmistryně, co je se slečnou. Hofmistryně jí odpověděla, jak se to má s nevěstami. Nato Axleben odpověděla tak, že jsem to sám zaslechl: ‘Och, milá paní, poprvé se mi tak stalo také; nijak to ovšem nebude škodit budoucímu sňatku; až si na to zvyknete, nebudete se na to již vůbec ptát.’ Takto tedy mladá paní utěšovala slečnu. Poté, co jsme se zúčastnili tohoto slavnostního setkání císaře, knížat a pánů, přičemž tento slavnostní rej trval po celé dva týdny, jsme se s panem otcem vrátili domů, kde jsem se znovu plně věnoval psaní, čtení a pěstování jiných šlechtických a ušlechtilých ctností, ve kterých jsem byl svými rodiči vychován [...].“²² Těžko říci, co je myšleno pasáží o odnesení kněžny od stolu posazené přítom na židli a následný komentář

členky jejího fraucimoru. Zda Kateřinu zmožila svatební hostina či nezvyklá tíha okamžiku, ve kterém se ocitla, dnes jen těžko zjistíme. Mohlo jít také o rituál, jenž doprovázel svatební ceremoniál. Zajímavé je svědectví o účasti krále Maxmiliána. Habsburk spojil příjemné s užitečným a z Vratislavi, kde mu o vánočních svátcích roku 1563 holdovala slezská knížata a stavové,²³ se vydal v doprovodu 150 jezdců na veselí těšínského knížete do Lehnice. Pocty hostit na svatbě představitele panovnického domu se nedostalo jen tak každému a ještě o několik let později kronikáři zaznamenali událost o právu prvního tance čerstvě zvoleného budoucího panovníka s manželkou těšínského Piastovce.²⁴ Podle některých zcela nepodložených pramenů se svatby účastnilo kolem 2 000 šlechticů různého stavu a původu.²⁵ Tento počet se nezdá nijak nereálný, vždyť na hostině v Jindřichově Hradci v roce 1574, kdy se ženíl Adam II. z Hradce s Kateřinou z Montfortu, hodovalo u 153 stolů 1 836 hostů.²⁶ Během svatební hostiny, která se podle Schweinichena konala dva týdny, probíhaly na nádvoří a v okolí lehnického zámku po několik dní rytířské turnaje. Hned na druhý den, 29. prosince, byli novomanželé svědky ještě jedné veselé události – křtu dcery Jindřicha XI. Emílie.²⁷ Lehnický kníže využil situace a hostů přítomných na svatbě k tomu, aby uvedl již svou třetí dceru do křesťanské společnosti. Tímto krokem ušetřil nemalé výdaje za případnou další hostinu.

Po nepovedeném manželství Václava III. Adama s Marií z Pernštejna, která zemřela v druhé polovině roku 1566, se kníže rozhodl opět oženit. Jeho nastávající pocházela ze sasko-lauenburského knížecího rodu, jenž byl pokrevně spřízněn s dánskou a švédskou královskou dynastií. Jednání o nadcházející svatbě kníže zahájil v dubnu 1567, kdy byl u Jiřího II. v Břehu, kde byla zrovna svčena zcela nová hrobka pro zdejší knížata.²⁸ Svatební smlouva byla potvrzena v saském městečku Geyer 20. července 1567 za účasti kurfiřta Augusta a lehnického knížete Jindřicha XI. Kněžna Sidonie Kateřina měla dostat od svého otce Františka věno ve výši 10 000 rýnských zlatých a od těšínského knížete obvěnění 20 000 rýnských zl., pojištěných podobně jako ve smlouvě s Marií z Pernštejna na majetcích z těšínského komorního panství (výslovně se jmenuje město Těšín a městečko Jablunkov).²⁹ V dokumentu bylo stanoveno také přesné datum svatby. August Saský se s knížetem Václavem dohodl na termínu 23. listopadu.³⁰ Dejme nyní opět slovo Hansi Schweinichenovi, který jako patnáctiletý mladík doprovázel svého otce napříč celým Slezskem do rezidenčního města těšínských knížat a do deníku si o svatbě Václava III. Adama se Sidonií Kateřinou poznamenal tyto

věty: „[...] Roku 1567, kdy jsem se vrátil domů ze školy v Goldbergu, jak jsem se již výše zmínil, se konala svatba starého vévody Václava Těšínského, který se oženil s dcerou vévody Františka z Lauenburgu, jež pocházela ze Saska. Ke slavnostnímu dovršení svatby manželským spojením došlo v době kolem sv. Martina v Těšíně. Jelikož vévoda těšínský požádal vévodu Jindřicha, aby tam vyslal svého otce k zařízení svatby a stal se pak vrchním maršálkem, nechal se k tomu otec přemluvit a vydal se do Těšína. Spolu se svým příbuzným Zikmundem Schweinichenem z Prinsnigu jsme se coby mladíci také přidali a každý jsme měli dva koně. Já jsem potom čekal na otce, který se zdržoval a byl ubytován v jednom měšťanském domě. Zde si otce vážili a on vše také správně zařídil; jak přijetí nevěsty, které vyjelo vstříc skoro 200 koní, tak všechny proslovy, slova díků, předávání dárku a ostatní akce proběhly náležitě. Vévodu Františka, otce nevěsty, doprovázelo více než 100 mohutných koní, kteří se skvěli krásou, vévoda Jindřich přijel s více než 150 mohutnými koňmi ozdobenými žlutými chocholy, rovněž ostatní muži na svých koních jen leskem zářili. Osmidenní svatba byla tedy ukončena k veliké spokojenosti a radosti; mému otci však přinesla i nemalou námahu a mnohé úsilí. Když pak osmého dne po svatbě opouštěl Těšín, obdržel darem 30 tolarů jako náhradu za náklady a snahu, rovněž mu byl věnován pohár o ceně 28 tolarů, který vévodovi uctivě darovalo město Krnov při příležitosti svatby. Mého pana otce však skoro až do posledních dnů trpce trápilo, že se kvůli tak zanedbatelné odměně vystavil takové námaze a nebezpečí. Mně však vévoda na znamení své velké milosti na rukávce připevnil rosenobel³¹ [...]“³²

Třiačtyřicetiletý těšínský kníže, Schweinichenem označen nelichotivým adjektivem „starý“, tak vstoupil do svého druhého manželství s o 25 let mladší kněžnou za účasti několika stovek hostů. Osmidenní oslava proběhla dle přání hostitele; jen Schweinichenův otec nelibě nesl výdaje spojené s pobytem v Těšíně. Naopak jeho syn Hans neopomněl zdůraznit, že od Václava obdržel malou pozornost ve formě brože. Je zajímavé, že kníže pověřil organizací průběhu svatby právě Schweinichena, který nejspíše disponoval množstvím zkušeností z lehnického dvora. Popis svatby je výjimečný i z jiného hlediska – názorně ukazuje, z jakých fází se svatba skládala. Před samotným církevním obřadem vyjela vstříc novomanželce početná skupina jezdců, jež ji doprovázela až do manželova sídla. Během hostiny byly pronášeny proslovy a následovalo předávání darů. Pramene sice nereflktují, kolik knížete svatba stála peněz, ale jistě prohloubila jeho již tak vysoké zadlužení. Výdaje na festivity tohoto typu

Vlastnoruční podpis kurfiřta Augusta Saského, r. 1585, Národní archiv Praha

se pohybovaly v řádech tisíců, ne-li desetitisíců kop grošů českých.³³

Několik dní po svatbě čekala manželský pár ještě jedna velká společenská událost – 19. prosince 1567 se na těšínský zámek sjela šlechta z knížectví, aby kněžně a knížeti složila povinný hold. V rezidenčním sídle knížat byli tehdy přítomni téměř všichni v zemi osedlí šlechtici, chyběli Sedlníci z Choltic.³⁴ Celkem 55 urozených mužů a žen postupně přistupovalo k novomanželům, odříkalo slova přísahy a kněžně i knížeti na znamení souhlasu s holdem podalo pravou ruku.³⁵ Nejspíše i po tomto aktu následovala okázalá oslava.

Poslední svatební veselí, které si na tomto místě stručně představíme, se konalo na sklonku ledna 1587 na zámku v Lehnici, kde svůj první sňatek uzavíral Fridrich IV. s těšínskou kněžnou Marií Sidonií, již nebylo ještě ani patnáct let. K tomuto sňatku, jako jedinému pro těšínská knížata raného novověku, máme důležitý pramen – kuchyňské účty zapsané opět Hansem Schweinichenem.³⁶ Ty vypovídají o velkoleposti hostiny, množství pozvaných hostů a finanční náročnosti tohoto podniku. Na den sv. Fabiána a Šebestiána se na lehnický zámek sjel výkvět aristokracie z celého Slezska i přilehlých zemí. Byli svědky deset dní trvající hostiny,³⁷ na které se snědlo mj. 54 volů, 97 ovcí, 54 srnců, 179 zajíců, přes 2 000 kuřat, přibližně 5 500 ryb a vše se zapíjelo hektolitry vína (pramen uvádí neuvěřitelných 18 700 l!) a piva (5 715 l).

Jen o týden dříve pořádal svatbu na Pražském hradě také nejvyšší purkrabí Českého království Vilém z Rožmberka, jenž si bral již svou čtvrtou ženu – tentokrát půvabnou Polyxenu z Pernštejna. Shodou okolností se nám zachovala i pro tuto hostinu přesná čísla zkonsumovaných potravin. Různé zdroje uvádí, že se snědlo 36 jelenů, 49 srnců, 1 290 zajíců, 5 800 kaprů, 11 560 kvičal a vypilo více než 150 sudů piva a 70 věder kvalitního rýnského vína.³⁸ Je zřejmé, že si lehnický dvůr v porovnání s nejpřednějším aristokratem druhé poloviny 16. století nic nezadal a také dokázal dokonale vyjádřit prostřednictvím jedné z festivit své výjimečné postavení mezi společností raného novověku.

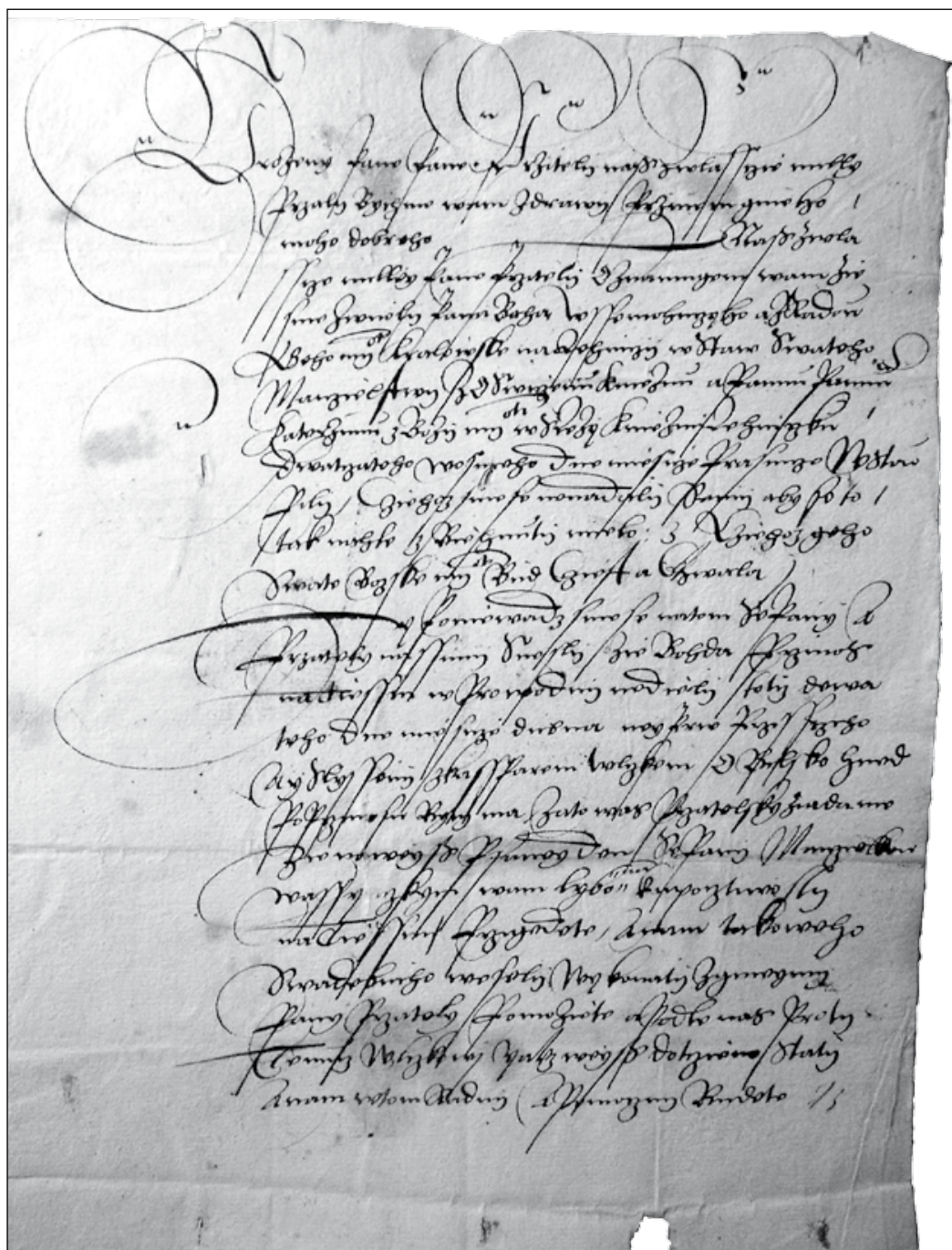
Přínosy

Neméně důležitou festivitou v životech těšínských knížat byl tzv. „přínos“, neboli slavnostní uvedení novomanželky do mužova domu.³⁹ I tato slavnost byla ritualizovanou záležitostí, náležitě oslavenou za účasti většího počtu pozvaných

Tolar Václava III. Adama ražený v těšínské mincovně pouze v r. 1574. Kníže je na něm vyobrazen v renesančním krysru. Na rubu mince korunovaná orlice a osobní devíza „Benedictio Domini divites facit (Požehnání Páně obohacuje)“, Muzeum Těšínska, foto Martin Krůl

Kníže Fridrich Kazimír oznamuje v česky psaném listu moravskému šlechtici Václavovi z Ludanic, že se oženil s Kateřinou Lehnickou a zároveň jej pozývá na slavnost přínosu na zámek do Těšína, r. 1564, Státní oblastní archiv Třeboň

urozených osob (mohlo jít o desítky až stovky lidí). K přínosu docházelo většinou několik týdnů po svatbě, někdy ale až se zpožděním půl roku. V rodině těšínských Piastovců máme tuto slavnost doloženu pro knížete Fridricha Kazimíra a jeho manželku Kateřinu Lehnickou. Na první neděli po Velikonocích roku 1564, tedy více než tři měsíce po svatbě v Lehnici, naplánoval kníže „s pány a přáteli“ hostinu na těšínském zámku. Mj. na ni Fridrich Kazimír zval Václava z Ludanic (†1571),⁴⁰ bývalého moravského zemského hejtmána, olomouckého biskupa Marka Khuena (eps. 1553–1565)⁴¹ a českého krále Maxmiliána II.⁴² Biskup se ze zdravotních důvodů omluvil a nepřijel ani Habsburk. Fridrich Kazimír využil příležitosti oslavy a účasti mnohých šlechticů

k tomu, aby vyřešil soudní spor s Kašparem Vlčkem z Dobré Zemice o mílové právo na bílském panství.⁴³ Jeho zájmy měl obhajovat právě pán z Ludanic a jiní, nám neznámí šlechtici, kteří předtím hodovali v rezidenci knížat. Na konci března přivedl kancléř Václav Rudzký z Rudz s hofmistrem Tomanem Mléčkem z Jilovnice kněžnu Kateřinu, která zrovna churavěla, na zámek do Těšína, kde se už schylovalo k hostině. Po ní dne 12. dubna 1564 sepsal na zámku ve Fryštátě Kryštof Falkenshein, rada knížete Jiřího II. Břežského, jménem svého pána smlouvu s Fridrichem Kazimírem, ve které se jeho manželka vzdává nároků na majetek své mateřské rodiny a těšínským knížetem jsou v ní potvrzena její práva.⁴⁴

Křtiny

Důležitým okamžikem v životě každého raně novověkého člověka byl křest, kterým jedinec fakticky vstupoval do křesťanské společnosti. Současné bádání se shoduje na třech symbolických rovinách tohoto aktu – duchovní, sociální a reprezentativní.⁴⁵ Křest obvykle následoval hned několik dnů po porodu, obvykle dva až tři týdny, neboť existovalo, vzhledem k vysoké dětské úmrtnosti, riziko, že dítě zemře dříve, než se stane křesťanem.⁴⁶ Tak např. při křtu Fridricha Kazimíra, prvorozeného syna Václava III. Adama a Marie, postupoval Jan z Pernštejna relativně rychle – tři týdny po jeho narození chystal na pardubickém zámku oslavu.⁴⁷ O více než třicet let později se dočkal těšínský kníže se svou druhou ženou vytouženého mužského potomka a s jeho křtem také neotálel; naplánoval jej na vánoční svátky roku 1574, tedy necelé dva týdny po porodu Sidonie Kateřiny.⁴⁸

Podstatnou roli sehrával výběr jména. Volila se většinou v daném rodě jména obvyklá, použitá již v předchozích generacích, či po významných předcích, neboť se věřilo, že dítě nesoucí takové jméno dosáhne stejného postavení a slávy.⁴⁹ U těšínských Piastovců se v 16. století vyskytují nejčastěji jména Kazimír, Fridrich (i kombinace obou), Václav, z dívčích pak Kateřina a Žofie. Děti z druhého manželství dostávaly jména typická pro saský kurfiřtský rod – Kristián, August, Sidonie a Sibila. Od druhé poloviny 16. století, tedy pro potomky knížete Václava, se téměř vždy používala dvě křestní jména. Např. Fridrich Kazimír byl pojmenován po svém pradědovi Kazimírovi II. a prastrýci Fridrichovi; Kristián August, který však zemřel jako novorozeně, po Augustovi II. Saském a jeho synovi Kristiánovi.

Jak již bylo zmíněno, křest knížete Fridricha Kazimíra se vzhledem k porodu Marie z Pernštejna v Pardubicích měl konat na zdejším zámku. Mariin otec byl v této době ale velmi zaneprázdněn politickými jednáními, a proto nestačil připravit nějakou větší oslavu. Ihned, jakmile se dověděl o narození vnuka, neváhal a vydal se z Prahy do svého východočeského sídla. Na přesun, rozeslání pozvánek přátelům a příbuzným a na zařízení základních potřeb nutných ke křtu měl pouhých pět dnů!⁵⁰ Kdo byl kmotrem nemluvněte, dochované prameny neprozrazují. Snad jím byl nejvyšší komorník Jaroslav ze Šelmberka, který Jana z Pernštejna doprovázel na následná jednání do Kutné Hory.

Stejně jako většina aristokratů si i těšínský kníže přál, aby kmotrem jeho dětí byl někdo z panovnické dynastie.⁵¹ Proto oslovil manželku Maxmiliána II. Marii, aby se účastnila křtu právě narozeného Adama Václava. Ta ale obratem odpověděla: „[...] Takovau žádost Tvau věrně bychom

Porod v minulosti představoval velké riziko pro matku i dítě (osudným se stal např. pro patnáctiletou kněžnu Marii Sidonii a její dceru r. 1587). Přesto probíhal v přirozenější poloze než dnes – vsedě na upravené židli za asistence porodní báby, r. 1554, Navrátilová, Alexandra: Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha 2004

*rádi vyplniti chtěli, ale rozumějíc tomu, že se u Tebe jinačejší způsob při křtu, než-li mezi námi, kteříž římské víry katolické jsme, zachovává, v tom samém a v ničemž jiném něco na rozmyslu jmáme [...].*⁵² Konfesijní orientace se tak stala hlavní překážkou k účasti panovnického domu na této festivitě. Jiná situace byla ještě v polovině století, kdy nebyl problém, aby se těšínský kníže (v té době katolík) stal kmotrem dcery Ferdinanda I.⁵³ Na pozvání reagoval i olomoucký biskup, jenž se zase vymlouval na zdravotní problémy.⁵⁴

Pohřby

O pohřbech těšínských Piastovců renesančního věku jsme z pramenů zpraveni nejméně. Symbolika, jaká se přisuzovala této významné festivitě aristokratických dvorů, zůstává pro historiky studující osudy zdejších knížat po více než čtyřech staletích bohužel nerozluštěná. Nevíme, co se dělo na těšínském dvoře po smrti slezského zemského hejtmána Kazimíra II., pouze se můžeme domýšlet, že se pohřeb konal až na konci května 1529, tedy celých sedm měsíců po skonu knížete.⁵⁵ Tato

Vlastnoruční podpis kněžny Kateřiny Lehnické, r. 1567, Národní archiv Praha

Skupinka dětí z urozených vrstev, dřevořez, r. 1578, Pánek, Jaroslav: Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka. Praha 1996

*Smrtné lože, u nějž již stojí připravena smrtka ukazující na neúprosně ubíhající čas. Přítomen býval také kněz, který je doložen u skonu Václava III. Adama v komnatách těšínského zámku 4. listopadu 1579, dřevořez, r. 1588, Navrátilová, Alexandra: *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha 2004*

doba nebyla v raném novověku nijak neobvyklá, protože množství času zabrala příprava pohřební hostiny, pozvání hostů, zajištění smutečního šatu, rakve a dalších záležitostí.⁵⁶ Informace schází také o pohřbu kněžny Anny Braniborsko-Ansbašské, matky Václava III. Adama, která zemřela v únoru 1539. Těsně za ní ji následovala Václavova sestra Ludmila, a tak se může zdát, že se smuteční obřad konal zároveň.

Záhadou pro nás zůstávají pohřby těšínských Piastovců v pardubickém kostele sv. Bartoloměje. Zde odpočívají tři těla tohoto rodu. V roce 1541 zde byla uložena mladičká kněžna Žofie, jejíž pozůstatky kryje nádherný raně renesanční náhrobek. Nejspíše na své vlastní přání byla v Pardubicích pohřbena první manželka knížete Václava Marie z Pernštejna. Nemá zde žádný náhrobek, protože toto panství již její nevlastní bratři nadrželi a nejspíše neměl kdo zajistit zručné řemeslníky. Proč zde nechal Václav uložit svého prvorozeného syna Fridricha Kazimíra a proč jej z Přelouče, místa nedaleko Pardubic, kde mladý muž skončil, nenechal převézt do rodinné

hrobky v těšínském dominikánském kostele, nevíme. Každopádně odvolávat se v tomto případě na finanční náročnost takové akce není asi na místě, neboť několik stovek zlatých by stejně již horentně zadlužené pokladně neublížilo. Ani po Fridrichu Kazimírovi nezůstala žádná hmotná památka, která by upomínala na jeho život.

Konkrétnější, i když mizivé údaje máme až pro pohřeb Václava III. Adama. Ihned po jeho smrti dne 4. listopadu 1579 začala kněžna Sidonie Kateřina zařizovat poslední rozloučení. Jak bylo zvykem, rozeslala pozvánky do všech koutů zemí Koruny české, ve kterých oznamovala úmrtí svého chotě a datum pohřbu. To bylo stanoveno na Nový rok 1580. Již 16. listopadu na pozvání reagoval olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic, jenž se snažil utěšit několika slovy kněžnu v její nelehké situaci: „[...] s velikou lítostí sme porozuměli a toho zármutku, kterýmž Vaši lásku Pán Bůh navštívití ráčil, spolu s Vaší láskou nemalou lítost a zarmúcení nesouc, věrně nepřejeme. A poněvadž pak všichni smrteční sme a s tímto světem prostředkem smrti z tohoto světa sjíti se rozlúčiti musíme a jeho lásky čas a hodina, což k tomu Vaše láska neb my jiní, kteří Vaši lásce toho zármutku nepřejeme, říkati, než tu jeho lásky smrt trpělivě s Bohem svatým snášeti máme. Protož Vaši lásku sami za to žádáme, že tak dalece toho zármutku sobě k srdci připouštěti neráčíte. [...] Dále nám v témž psaní svém Vaše láska dokládati a žádati ráčíte, abychom k pohřbu těla mrtvého, jeho lásky, tam, kdež zvyklost knížat těšínských, jejich lásky, pochovávatí jest, a že se na den nového léta vykonati má, přijeli, Vaši lásce oznamujem, že pro mnohé a pilné zaneprázdnění naše, kteréhož v těchto začátcích našich dosti máme a k tomu času míti budeme, k takového pohřbu vykonání přijeti nebudeme moci. Vaši lásky za to žádáme, že nás u sebe v té věci omluvna učiní ráčíte [...]“.⁵⁷ Bohužel více informací nám schází. Zda byl opravdu biskup tak vytížen, jak v listu tvrdí, není zcela průkazné. Mohlo jít o kulantní výmluvu z účasti na pohřbu luterského knížete, tak jak o několik let později již bez skrupulí napsal v reakci na pozvání k poslednímu rozloučení právě s výše uvedenou kněžnou, kde dokonce odmítl poslat za sebe i zástupce.⁵⁸ Konfesijní orientace biskupského dvora se začala diametrálně rozcházet s postoji evangelických slezských knížat, což se projevovalo nejenom ve sféře festivit.

Festivities in courts of Těšín princes of the Renaissance age

Weddings, wives' introductions at their husbands' homes, baptisms of new-born babies and mourning feasts rank among important moments in lives of the last Těšín Piasts. The festivities held in the 16th century in the Castle of Těšín and Lehnice (today Legnica in Poland) had an important political, social and representative function, in which the position of the local princes was reflected among the highest aristocracy in the Crown Lands of Bohemia. This is documented by significant financial expenses for the festivities, their duration and the numbers of guests.

Příloha⁵⁹

1587, leden, Lehnice

Výdaje za stolní nádobí, kuchaře, jejich pomocníky a potraviny ke svatební hostině Fridricha IV. Lehnického s Marií Sidonií Těšínskou, která se konala na zámku v Lehnici 20. ledna 1587.

Výdaje za čeleď, item za kuchaře a jejich pomocníky v kuchyni. Item za číšníky a nosiče

masa a další posluhovače	342 tol. 20 gr.
Za hlídače loučí a světlohoše	100 tol.
Za služebníky	100 tol.
Za 7 podnosů, 21 pánví, 10 kop talířů, 2 ½ vařečky, 12 košů a 24 tuctů dřevěných lžiček	7 tol. 20 gr.
Za 20 věder, 100 konví na vodu, 30 velkých konví, 20 středních konví, 20 malých konví a 20 svátečních konví	9 tol.
Za 130 dřevěných mís	7 tol. 8 gr.
Za 8 stolních košů	2 tol. 4 gr.
Za sklenice bez dovozu	115 tol.
Za 4 maldry [3 665,71] dřevěného uhlí	28 tol.
Za 1 kopu velkých hrnců	8 tol. 12 gr.
Za ½ kopy středních hrnců	15 tol.
Za dovoz	2 tol. 8 gr.
Suma těchto vydání	373 tol.

Další vydání do kuchyně

54	polských volů
6	krav
97	ovcí (Zeckel)
267	svíčkové [?]
55	telecího
16	uzených prasat
46	pečených selat
12	jehňat
8	divokých prasat
12	jelenů
9	kusů zvěřiny
54	srnců
179	zajíců
18	plátků špeku
19	plátků uzeného vepřového masa
26	plecek
69	uzeného hovězího masa, slaniny
33	kop a 3 ½ [1 983 ½ kusů] mandlových kuřat
12	lískových kuřat
8	bílých kuřat
5 ½	kop a 5 [335 kusů] popelavých kuřat
2	kopy [120 kusů] malých ptáčků
1	tetřívěk
88	klobás
1	uzený losos
1	sud býčího masa
10	kamenů, 10 liber [103,29 kg] uherských švestek
1	kámen, 7 liber [13,503 kg] rýže
25	věrtelů [882,5 l] másla
4 ½	věrtelů [158,85 l] sádla
69 ½	kop [4 170 kusů] vajec
6	holandských sýrů

Z ryb je dodáno

39	starých velkých štik
59	středních štik
10 ½	kop a 7 [637 kusů] štik
18	věder a 3 uzené obyčejné ryby
1	kopa a 5 [65 kusů] starých velkých kaprů
15 ½	kop a 2 [932 kusů] kaprů
67	kop a 11 [4 031 kusů] obyčejných [ryb]
3	sumci
3	velké mořské štiky
3	kopy [180] čerstvých pstruhů
2	vědra říčních ryb

Dodáno soli a koření

2 ½	maldru [2 291,04 l] soli
2	kameny, 2 libry [20,658 kg] pepře
7	liber [3,703 kg] tureckého pepře
3	libry, 18 lotů [1,884 kg] muškátových květů
9	liber, 9 lotů [4,91 kg] šafránu
8	liber, 7 lotů [4,35 kg] hřebíčku
7 ½	liber [3,97 kg] skořice
8 ½	liber [4,497 kg] zázvoru
5	kamenů, 20 liber [59,58 kg] cukru
1	kámen, 6 ½ liber [13,239 kg] karamelu
2	kameny, 11 liber [25,419 kg] mandlí
3	kameny, 1 libra [29,929 kg] velkých rozinek
3	kameny, 2 libry [30,458 kg] malých rozinek
3	kameny, 10 liber [34,69 kg] kaštanů
300	[kusů] citronů
5	kvalt [23,825 l] oliv
6	liber [3,174 kg] kaparů
6	liber [3,174 kg] olivového oleje
82	[kusů] norimberského kuchyňského pepře
12	tuctů [144 kusů] jazýčků [Zünglin]
35	krabic kdoulí
15	liber [7,935 kg] fíků
8	liber [4,232 kg] datlí
2	kameny [19,6 kg] švestek
6	liber [3,174 kg] vyzin
8	soudků červené řepy
58	kvalt [276,37 l] medu
53	kusů velkého celého pepře

Do vinných sklepů dodáno

493 ½	věrtelů [17 420,55 l] uherského, moravského a jiných zemských vín.
Za to dáno	1431 tol. 13 gr.
23 ½	věrtelů [829,55 l] rýnského vína.
Za to dáno	162 tol.
4	věrtelů [141,2 l] nektarového vína
19	tol. 26 gr.
4	měřice [282,396 l] Muškátu
61	tol. 25 gr.
1	měřice [70,599] Ryzlinku
19	tol.

Do pivních sklepů dodáno

78	achtlů [371,67 l] šepsu [druh piva]
492	achtlů [2 344,38 l] jednou vařeného piva
85	věrtelů, 1 achtl [3 005,265 l] zlatohorského piva

Do pekárny dodáno

29	maldrů [26 576,1 l] žita
2	maldry, 8 šeflů [2 443,776 l] pšenice

- 1 Srov. Král, Pavel: Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovníckých a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století. In: Bůžek, V. – Král, P. (ed.): Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740) (=Opera Historica, 10). České Budějovice 2003, s. 439–456, zde uvedena další literatura k tématu.
- 2 Holý, Martin: Šlechtické sňatky v českých zemích v letech 1550 až 1650. Historická demografie, 27, 2003, s. 5–35, zde s. 22.
- 3 Jež, Radim (ed.): Urbář těšínské komory a satební smlouva knížete Václava II. s Annou Braniborsko-Ansbašskou z roku 1518. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 18, 2007, s. 107–136, zde s. 109.
- 4 Nejnověji Holý, M.: Šlechtické sňatky, s. 22; týž: „Čehož sem také při ní, panně šlechtické, aby mě za manžela sobě oblíbila, vyhledávati neobmeškával.“ Sňatky české a moravské šlechty na prahu novověku (1500–1620). In: Halířová, M. (ed.): Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a satební zvyky v českých zemích v průběhu staletí. Sborník z konference konané 13.–14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích. Pardubice 2007, s. 7–18, zde s. 13.
- 5 Vorel, Petr: Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie. In: Bůžek, V. – Král, P. (ed.): Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku (=OH 8). České Budějovice 2000, s. 191–206, zde s. 201; Holý, M.: Šlechtické sňatky, s. 23.
- 6 Jež, R. (ed.): Urbář, s. 117–118.
- 7 Rozbor výdajů na slavnosti tohoto typu na počátku raného novověku uvádí Hrdlička, Josef: Slavnostní stolování na aristokratickém dvoře v raném novověku. In: Bůžek, V. – Král, P. (ed.): Slavnosti a zábavy, s. 293–314.
- 8 Němec, Emerich (ed.): Listinář Těšínska IV. 1496–1526 (dále jen LT). Český Těšín 1961, č. 413 (4. listopadu 1518, Těšín).
- 9 Taková suma byla běžná i u nejbohatších českých šlechticů; např. Adam II. z Hradce ji zapsal své sestřenci Kateřině při sňatku s Ladislavem Berkou z Dubé. Holý, M.: Šlechtické sňatky, s. 23.
- 10 Jež, Radim: Manželské soužití knížete Václava III. Adama s Marií z Pernštejna v polovině 16. století. Těšínsko, 51, 2008, č. 4, s. 1–15, zde s. 4.
- 11 Jeho pobyt máme doložen 15. září v Těšíně a 22. září na zámku ve Frýdku. Srov. týž: Správa Těšínského knížectví Janem z Pernštejna v letech 1528–1545. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 20, 2008, s. 225–267, zde s. 235.
- 12 V Gentu je jeho pobyt doložen ve dnech 3. března až 30. dubna. Národní archiv (dále jen NA) v Praze, fond Registra (dále jen RG), kn. č. 23, fol. 38^r–55^r.
- 13 NA v Praze, fond RG, kn. č. 20, fol. 238^r.
- 14 Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc (dále jen AO), inv. č. 39, fol. 12^v.
- 15 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 39, fol. 15^v–16^r (17. února 1540, Kroměříž).
- 16 Sedláček, August: Hrad, zámek a tvrz Království českého I. Chrudimsko. Praha 1882, s. 45.
- 17 11. února, tedy již po svatbě, psal biskup Janovi: „[...] *Tej naděje ku pánu Buohu jsme, že na svém zdraví polepšení máte, a že jste to veselí dcery Vaší a nové kněžny pěkně vykonali. Pán Bůh řáčí jim oběma, knížeti i manželce jeho, zdraví a šťastí popříti na dlouhé časy [...]*“ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 39, fol. 12^v.
- 18 Jež, R.: Manželské soužití, s. 4.
- 19 Nejnověji viz Jež, Radim: Těšínský kníže Fridrich Kazimír a Vratislav z Pernštejna (vzájemné vztahy s edicí korespondence z let 1564–1571). Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 18, 2007, s. 137–175, zde s. 138.
- 20 Maleczyńska, Ewa: Życie codzienne Śląska w dobie odrodzenia. Warszawa 1973, s. 51–52; Helbig, K. G.: Eine fürstliche Ehe des 16ten Jahrhunderts. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens (dále jen ZVGS), 4, 1862, s. 160–169.
- 21 Ptak, Marian Józef: Chronologia zgromadzeń stanowych księstwa legnickiego (1311–1741). AUW 2144, Prawo, 264, 1999, s. 57–103, zde s. 76.
- 22 Cit. podle německého originálu publikovaného v Grieger, Friedrich (ed.): Das abenteuerliche Leben des schlesischen Ritters Hans von Schweinichen. Breslau 1944, s. 14–15; srov. Oesterley, Hermann (ed.): Denkwürdigkeiten von Hans von Schweinichen. Breslau 1878, s. 18–19. Z němčiny přeložil Mgr. Jiří Knap, kterému tímto děkuji.
- 23 Grünhagen, Colmar: Geschichte Schlesiens II. Bis zur Vereinigung mit Preussen (1527 bis 1740). Gotha 1886, s. 97.
- 24 Kasperlik von Teschenfeld, Matthias: Friedrich Kasimir von Teschen. Sein Hof in Freistadt, sein Nachlass und dessen Theilung. Lebensverhältnisse, Verkauf der Herrschaften (status minores). Notizen-Blatt, 1873, č. 10, s. 73.
- 25 Sláma, František: Dějiny Těšínska. Praha 1889, s. 79.
- 26 Viz Ledvinka, Václav: Šlechtická svatba v Praze roku 1579 (k charakteru aristokratických slavností české renesance). Documenta Pragensia XII. Pražské slavnosti a Velké výstavy. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hlavního města Prahy 1989 a 1991. Praha 1995, s. 105–113, zde s. 107.
- 27 Busching, Johann Gustav–Kunisch, Johann Gustav (ed.): Jahrbücher der Stadt Breslau von Nikolaus Pol. Band IV. Zeitbücher der Schlesier, 4, Breslau 1823, s. 37.
- 28 Tamtéž, s. 51.
- 29 NA Praha, fond Hejtmanství německých lén, inv. č. 1425, sign. L 92/4/13b, č. k. 550.
- 30 Dosavadní bádání se nemohlo shodnout na přesné dataci svatby. V literatuře se uvádí 23. nebo 25. listopad. Srov. Jasiński, Kazimierz: Rodowód Piastów Śląskich III. Piastowie opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy. Wrocław 1977, s. 198; Włochowicz, Barbara: Sydonia Katarzyna – księżna saska, engerska, westfalska, cieszyńska i głogowska. In: Barciak, A. – Rduch-Michalik, T. (ed.): Z dziejów Śląska. Zbiór studiów. Katowice 2000, s. 85–99, zde s. 89; Gojniczek, Waclaw: „Missiva“ biskupów ołomunieckich jako źródło do dziejów i genealogii Piastów cieszyńskich z XVI wieku. In: Barciak, A. (ed.): Piastowie śląscy w kulturze i europejskich dziejach. Katowice 2007, s. 396–408, zde s. 403–404.
- 31 Původně anglická zlatá mince vážící 7,7 g, jejíž ražba započala v době vlády Eduarda IV. (1461–1483) a pokračovala za vlády Alžběty I. (1558–1603).
- 32 Cit. podle Grieger, F. (ed.): Das abenteuerliche Leben, s. 21–22.
- 33 Např. Adama z Hradce stála oslava v jeho pražském sídle roku 1579 20 000 kop grošů českých. Ledvinka, V.: Šlechtická svatba, s. 108.
- 34 Srov. soupis šlechty uveden v Pfotenhauer, Paul: Die Ritterschaft von Teschen im 16. Jahrhundert. ZVGS, 18, 1884, s. 270–286, zde s. 272–278.
- 35 Znění přísahy publikováno v Jež, Radim (ed.): Prameny ke sporům o těšínské zemské zřízení z poslední třetiny 16. století. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 20, 2008, s. 268–304, zde s. 273–274.
- 36 Schremmer, Wilhelm (ed.): Fahrten und Taten des Junkers Hans von Schweinichen. Deutsche Kulturbilder um 1600. Breslau – Oppeln b. d., s. 63–65. Viz český překlad v příloze této studie.
- 37 Oesterley, H. (ed.): Denkwürdigkeiten, s. 324–325.
- 38 Pánek, Jaroslav: Vilém z Rožmberka. Politik smíru. Praha 1998, s. 224; Holý, M.: Šlechtické sňatky, s. 29.
- 39 Pro prostředí české šlechty rozbor provedl Holý, M.: Šlechtické sňatky, s. 31–32.
- 40 Státní oblastní archiv (dále jen SOA) v Třeboní, fond Cizí rody (dále jen CR) – registratura, z Ludanic, sign. 113a, č. k. 101 (30. ledna 1564, Frýštát).
- 41 Moravský zemský archiv (dále jen MZA) v Brně, fond G 83 Matice moravská, inv. č. 164, č. k. 39, f. 48 (10. února 1564, Kroměříž).
- 42 NA v Praze, fond Sbirka autografů I., sign. 4/10/1, č. k. 8.
- 43 SOA v Třeboní, fond CR – registratura, z Ludanic, sign. 113a, č. k. 101; Kasperlik von Teschenfeld, M.: Friedrich Kasimir, s. 74.
- 44 MZA v Brně, fond G 11 Sbirka Františkova muzea, sign. 379, fol. 162–167 (stará foliace 1^v–4^r). V literatuře srov. Jež, R.: Těšínský kníže Fridrich Kazimír, s. 139.
- 45 Srov. Král, P.: Křtiny, s. 442–443; Holý, Martin: Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku. Historická demografie, 28, 2004, s. 15–33.
- 46 Petrání, Josef (ed.): Dějiny hmotné kultury II/1. Kultura každodenního života od 16. do 18. století. Praha 1995, s. 189–191; Holý, M.: Křest, s. 20.
- 47 Dvorský, František (ed.): Dopisy pánů Jana a Vojtěcha z Pernštejna 1509–1548. In: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů cizích i domácích XX (dále jen AČ). Praha 1902, s. 1–276, zde s. 106, č. 217.
- 48 Gojniczek, W.: „Missiva“, s. 405.
- 49 Národní příklady uvádí Holý, M.: Křest, s. 17–20.
- 50 AČ XX., s. 106, č. 217.
- 51 Holý, M.: Křest, s. 21–22.
- 52 Cit. podle Kasperlik von Teschenfeld, Matthias: Herzog Wenzel's von Teschen Wirksamkeit. Notizen-Blatt, 1874, č. 3, s. 21.
- 53 Z Veleslavína, Daniel Václav: Kalendář historický národa českého, to jest souhrn všech pamětihodných dat, jubileí i výročí událostí ze slavných dějin země České i Moravské. Díl I. Doplnil a vydal podle originálu z roku 1590 J. M. Vokoč. Praha 1940, s. 77.
- 54 ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 73, fol. 125; Gojniczek, W.: „Missiva“, s. 405.
- 55 Jež, R.: Správa, s. 228–229.
- 56 Tímto tématem se zabývá pro české země v poslední době Král, Pavel: Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti. In: Bůžek, V. – Král, P. (ed.): Slavnosti a zábavy, s. 315–332; týž: Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada historická, C–49, 2002, s. 71–86; týž: Smrt a pohřby české šlechty na prahu novověku. České Budějovice 2004.
- 57 Edice listu viz Al Saheb, Jan: Dva listy olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic těšínské kněžně Kateřině Sidonii z let 1579 a 1580. Těšínsko, 50, 2007, č. 2, s. 4–6, zde s. 5.
- 58 „[...] *Ku které žádosti V[áš]i l[ásky] rádi bychom toho učinili, než před V[áš]i l[áskou] tajiti nemůžeme, poněvadž ten pohřeb podle řádu církve svaté římské konán nebude, že nám toho, jakožto osobě duchovní a biskupu, přítomni býti, neb nikoho jiného, jakž V[áše] l[áska] toho žádáti ráčíte na místě našem k tomu vysílati nesluší a trefiti se nemůže [...]*“ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond AO, inv. č. 110, fol. 4 (4. ledna 1595, Kroměříž). Edice formou transliterace viz Gojniczek, W.: „Missiva“, s. 407–408.
- 59 Podle německého originálu publikovaného v Schremmer, W. (ed.): Fahrten, s. 63–65. Přeložil autor.

Osudy evangelíků v Bystřici v období reformace (do roku 1654)

David Pindur

„...kněz vendryňský každú čtvrtú neděli i v téměř kostele bystřickém slovem Božím a svátostmi tělem a krví Páně i jinými křesťanskými ceremoniemi obsluhovati má...“

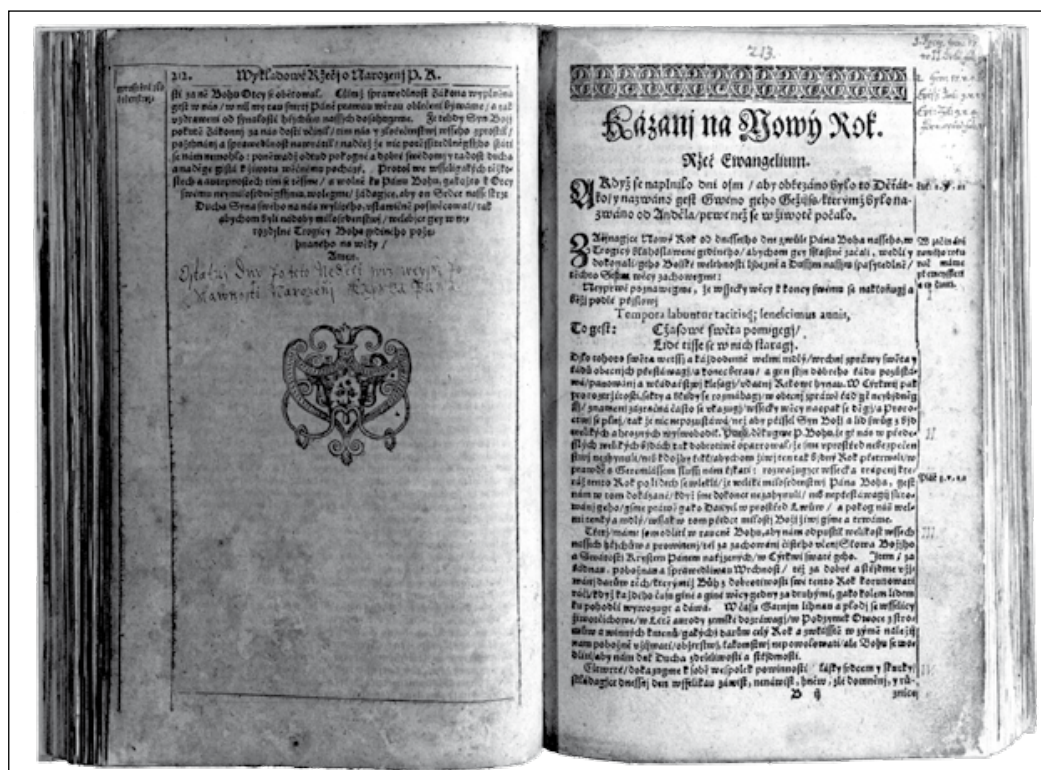
(listina těšínského knížete Adama Václava ze 17. března 1595)

V polovině 40. let 16. století přijalo Těšínsko, stejně jako v průběhu předešlého dvacetiletí téměř celé Slezsko, nové křesťanské učení doktora Martina Luthera (*1483–†1546), augustiniánského mnicha a profesora teologie na univerzitě v saském Wittenberku. Lutherovy meditace nad učením sv. Pavla a sv. Augustina vedly k závěru o zbytečnosti prostřednické role církve, neúčinnosti svátostí, hříšném stavu lidstva a v neposlední řadě především o ospravedlnění pouhou vírou bez nutnosti dobrých skutků. Zatímco ve Vratislavi, slezské metropoli, se s průnikem nového směru setkáváme již v první polovině 20. let 16. století a jeho nositeli se v Dolním Slezsku stala především města, do Horního Slezska vstoupilo luterství až o deset let později a podporovateli se zde stala knížata a šlechta.¹ S nástupem těšínského knížete Václava III. Adama (*1524–†1579) k vládě roku 1545, po téměř dvacetileté regentské správě českomoravského magnáta Jana z Pernštejna

(*1487–†1548), byl Těšín již zčásti evangelickým. Reformace se v následujících letech úspěšně šířila i v ostatních městech knížectví i na těšínském venkově a nabyla zde brzy dominantních pozic.² Luterské vyznání bylo na Těšínsku později právně regulováno ve vlastních církevních zřízeních z let 1568 a 1584. Nejstarší církevní zřízení bylo vydáno v českém jazyce roku 1568 s názvem „*Rád církevní, kterak se při službě Boží a ceremoniích církevních v církvi křesťanské knížectví Těšínského v městech a všech kazatelé a učitelé slova Božího zachovati mají*“. Skládá se ze tří částí: úvodních slov knížete Václava III. Adama, předmluvy autora – teologa a vlastního textu rozděleného do devíti kapitol. Předmluva neznámého autora podle luterské koncepce obhajuje právo vrchnosti zasahovat do církevní organizace, ale zároveň upozorňuje, že věroučné spory vrchnosti rozsuzovat nepřislší. Vlastní text zřízení s názvem „*Agenda, neb způsob ceremonii v církvi Kristově*“ je rozdělen do devíti kapitol a reguluje liturgický život. Inspirací pro mimořádné dílo nevelkého rozsahu byly jak různé slezské vzory (např. lehnické církevní zřízení z roku 1542), tak přímo reformátorské spisy Martina Luthera a Filipa Melanctona.³ Druhým dochovaným reformačním církevním zřízením na Těšínsku je církevní a školské zřízení

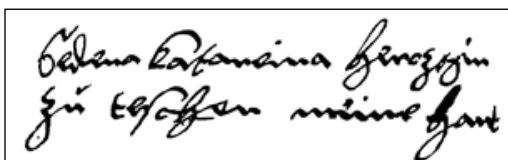

Pečeť Martina Luthera, kříž znamená umírání s Kristem, stříbrná růže radost víry, modré pole nebeský jas a zlatý kruh nebeskou radost, dřvořez, r. 1534, Molnár, Amedeo: Na rozhraní věků. Cesty reformace. Praha 1985

Ukázka z evangelické postily (Kázání na Nový rok) z konce 16. století, torzo bez titulního listu, Muzeum Těšínska

*Vlastnoruční podpis kněžny
Sidonie Kateřiny, r. 1579,
Národní archiv Praha*

kněžny Sidonie Kateřiny, roz. Sasko-Lauenburské (*cca1550–†1594), druhé ženy Václava III. Adama, vydané 20. dubna 1584 v Těšíně. Jedná se o rozsáhlejší novelu předchozího zřízení a obsahuje již nejen ustanovení výlučně liturgické povahy, nýbrž i normy organizační, majetkové a školské. Klade větší důraz na luterské pravověří a odvolává se na augsburskou konfesi a Lutherovy spisy. Základním stupněm správní organizace evangelické církve na Těšínsku v reformačním období byla farnost. Druhým stupněm bylo území celého knížectví jako oblast působnosti ústředních církevních orgánů – na špici stál zeměpán – kníže. Hlavou duchovenstva byl děkan, který společně se svými kolegy vytvářel konzistoř s omezenějšími kompetencemi. Nad knížetem i děkanem však stála konzistoř v dolnoslezském Břehu, která prováděla také ordinaci duchovních a která nespádala do kompetence těšínské konzistoře.⁴

Podhorská obec Bystřice na komorním panství těšínských knížat byla již od dob svého vzniku z hlediska církevní správy součástí katolické farnosti se sídlem ve Vendryni. V polovině 16. století byla i vendryňská fara obsazena luterským duchovním a celá farnost postupně přijala nové učení, které zde zapustilo hluboké kořeny a stalo se pro tuto oblast Těšínska charakteristickým. Prvním zdejším známým luterským knězem byl Jiří Pleichar (Pleicharus), který byl ordinován v dolnoslezském Břehu 18. června 1566 a ustanoven

farářem právě ve Vendryni. Nepůsobil zde však příliš dlouho, 12. června 1568 byl v Břehu vysvěcen Martin Bosia a poslán jako pastor do Vendryně. Jeho vystřídal koncem roku 1570 hlučinský rodák Jakub Stritzel (ordinace v Břehu 23. listopadu 1570). S konkrétním jménem vendryňského pastora se na dobu delší než půlstoletí setkáváme 22. března 1571. Tehdy byl v Břehu ordinován pro vendryňskou farnost Martin Waligura. Pocházel z nedalekého Skočova.⁵ V čele vendryňské farnosti stál pravděpodobně do roku 1577.⁶

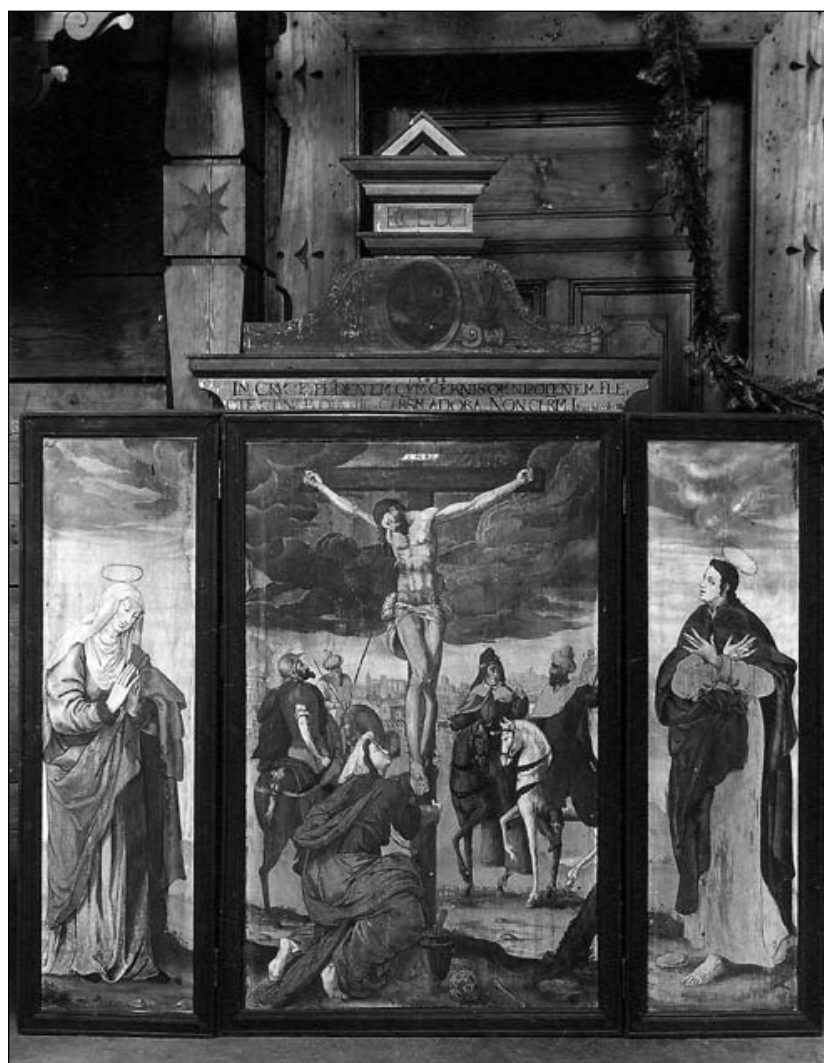
Duchovním centrem této horské farnosti byla obec Vendryně s kamenným farním kostelem sv. Kateřiny, dřevěnou farou a školou. Nejstarší známá zmínka o vendryňském kostele („*kirchlein*“) je v listině těšínského knížete Boleslava I. z 18. února 1426, kdy byla Vendryně darována rytíři Alšovi z Orle.⁷ Architektura dnešního kamenného kostela sv. Kateřiny ve Vendryni obsahuje jádro ze 16. století. Do správy vendryňských pastorů náležel od druhé poloviny 16. století také filiální dřevěný kostel v Nýdku, vystavěný roku 1576. Nýdek byl původně bez kostela a zdejší obyvatelé navštěvovali bohoslužby ve vendryňském farním kostele. Na hřbitově ve Vendryni také pohřbívali své mrtvé. Pro poměrně velkou vzdálenost se však z pravděpodobně popudu nýdeckého fojta Valentina Rykaly roku 1576 rozhodli ke stavbě vlastního jednoduchého dřevěného kostela. Měl to dosvědčovat český nápis na desce z lipového dřeva o rozměrech 30 × 50 cm, která byla po staletí uchovávána v sakristii nýdeckého kostela, na počátku 20. století pak na katolické faře ve Vendryni. Deska byla natřena bílou barvou a byly na ní napsány biblické citáty v latinském jazyce. Podle zprávy katolického kněze Józefa

*Dřevěný kostel sv. Mikuláše
v Nýdku byl vystavěn
místními evangelíky v r. 1576,
počátek 20. století, Muzeum
Śląska Cieszyńskiego*

Lubojackého, autora historického pojednání o kostelech ve Vendryni, Nýdku a Bystřici, na ní byl uveden nápis: „*Léta Páně tisícíto pětistého sedmdesátého šestého počítajíc, tento chrám svatý jest zbudován a vystavěn ku cti a chvále jména pána Boha všemohúciho nákladem sousedův a lidí tejto dědiny za času fojta jménem Valka Rykaly, který nejpřednější původ byl k stavení tohoto chrámu svatého s Tomášem, bratrem svým, kteří na ten čas toto fojství drželi.*“ Autorem nápisu byl pastor Waligura, který se na desku latinsky podepsal: „*Martinus Waligura ex Skoczowia, quondam pastor ecclesiae Christe, quae est in pago Wendrina*“.⁸ Nýdecký kostel obdržel roku 1581 zvon. Kolem tohoto filiálního kostela byl založen hřbitov pro zesnulé z Nýdku.⁹ Z podobně pragmatických důvodů se také obyvatelé sousední Bystřice rozhodli pro výstavbu vlastního dřevěného domu Božího.

Počátky dřevěného kostela v Bystřici jsou kladeny do osmdesátých let 16. století. Podle těšínského urbáře z roku 1577 bylo v Bystřici v této době 30 osedlých poddaných, z toho jeden fojt a jeden mlynář. Obec patřila již tehdy mezi nejlidnatější na panství náležejícím těšínským knížatům.¹⁰ Nejstarším dokladem o existenci sakrálního objektu v Bystřici měl být zvon s letopočtem 1584 a nápisem „*Verbum Domini manet in aeternum*“ (Slovo Páně trvá na věky), který se nacházel v jeho věži.¹¹ Podle Lubojackého byl bystřický kostel vystavěn roku 1587. Autor argumentuje existencí dodnes dochovaného trojdílného renesančního křídlového oltáře datovaného rokem 1588.¹² Obraz v centrální části triptychu, jehož autorem byl zřejmě těšínský malíř Pavel Reys (Reiss),¹³ představuje scénérii Ukřižování s Máří Magdalénou oplakávající u paty kříže Kristovu smrt s městem Jeruzalém a zbrojnoši na koních v pozadí, levé křídlo P. Marii, pravé sv. Jana Evangelistu. Obraz ve střední části triptychu má rozměry 80 × 120 cm, je zasazen do černého pravoúhlého rámu, výše zmíněná scénérie Ukřižování je namalována v tlumených barvách, patrně temperou. V pravé dolní části se nachází signatura a datum: *P – R 1588*. Nad obrazem je umístěn pomalovaný nástavec se znakem těšínských knížat a malovaným nápisem: 1588 / *IN CRUCE PEDENTEM CVM CERNIS OMNIPOTENTEM, FLE:CTE GENV PEOBA HIC CHRSM ADORA, NON CHRM, Istum sed col. CHR.* Obrazy levého a pravého křídla mají přibližně shodné rozměry 40 × 120 cm a jsou zářmovány rovněž do pravoúhlých rámu.¹⁴ Lubojacki tvrdí, že vnitřní mobiliář kostela byl pořizován hned po jeho dostavbě, kterou tedy klade do roku 1587.¹⁵ Pro vznik bystřického kostela v této době svědčí i fakt, že jeho architektura typologicky odpovídala dodnes dochovanému dřevěnému kostelu sv. Mikuláše v Nýdku, který v bystřickém

případě zřejmě posloužil jako o několik let starší inspirace a předloha.

První spolehlivá písemná zpráva o bystřickém kostele je v listině těšínského knížete Adama Václava (*1574–†1617), vydané v Těšíně v pondělí 17. března 1595. Kníže tehdy figuroval jako arbitr ve sporu mezi svými poddanými z Bystřice, kteří si vystavěli kostel a z blíže nespecifikovaných důvodů odmítali odvádět své desátkové povinnosti na vendryňskou faru, a žalobníkem Jiřikem Borkem z Roztropic (†1629), držitelem statku Vendryně, který ve sporu zastupoval také zájmy svých mladších bratrů Balcara, Jakuba, Mikuláše, Jana a Zikmunda. Adam Václav rozhodl: „*Jakož ves Bystřice od starodávna ku kostelu a faře vendryňské náležela a náleží, proto tím způsobem, jak od starodávna bylo, se všemi povinnostmi kteréž faře náležeti má. Než poněvadž lidé ve vsi Bystřici sobě kostel vnově ustavili, kněz vendryňský každú čtvrtú neděli i v témž kostele bystřickém slovem Božím a svátostmi tělem a krví Páně a jinými křesťanskými ceremoniemi obsluhovati má a povinnen bude nynější i budoucí.*“ Za konání bohoslužeb každou čtvrtou neděli v Bystřici měli bystřičtí poddaní odvádět vendryňskému evangelickému

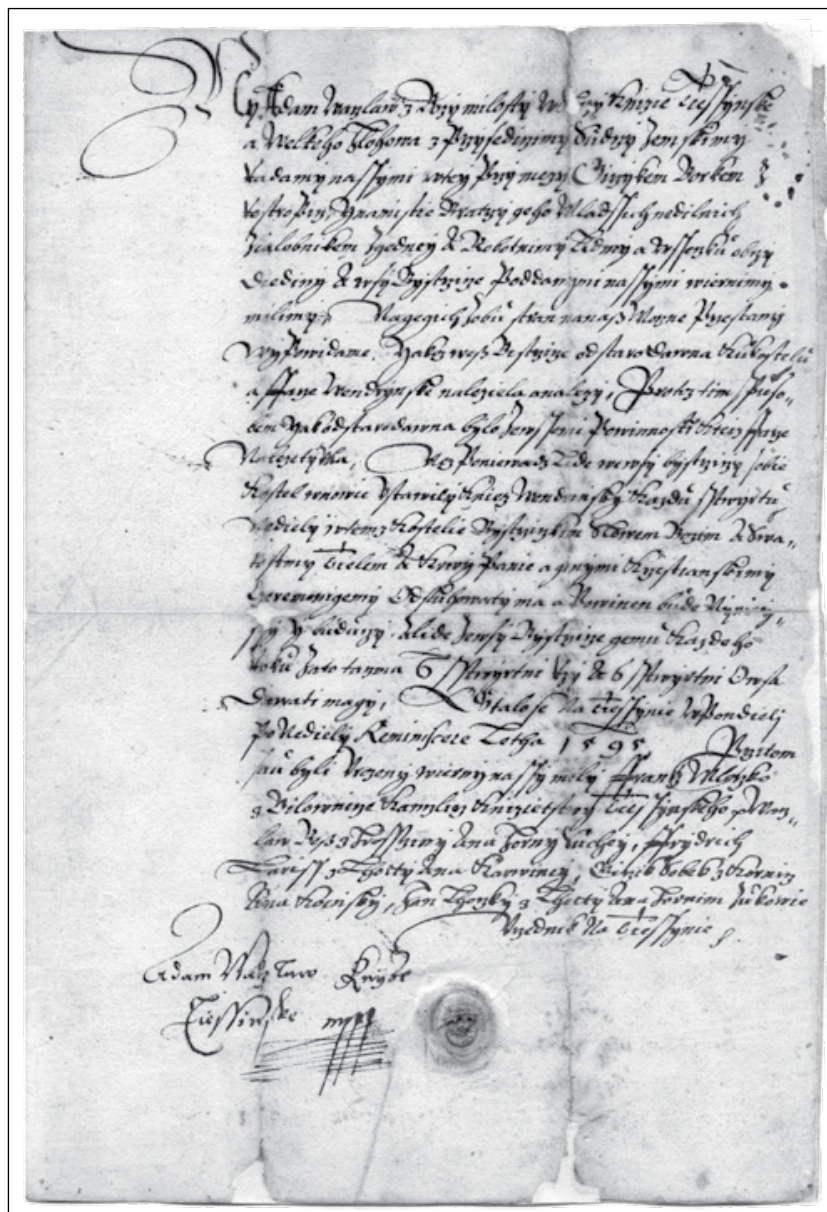
Renesanční triptych se scénou Ukřižování a znakem těšínských Piastovců z r. 1588 v dřevěném kostele v Bystřici. Autorství je připisováno těšínskému malíři Pavlu Reysovi, počátek 20. století, Muzeum Śląska Cieszyńskiego

faráři ročně čtvrtní rži a šest čtvrtní ovsa.¹⁶ Zde je nutno se pozastavit a zamyslet nad adverbium „vnově“, které by mohlo nasvědčovat skutečnosti, že Bystřičané postavili nový kostel na místě staršího sakrálního objektu. Tuto hypotézu by však spolehlivě potvrdil jedině řádný archeologický průzkum. Nedobré sousedské vztahy knížecích poddaných z Bystřice, kteří nerespektovali rozhodnutí z roku 1595, s vendryňskými Borky a místním duchovním správcem však nadále přetrvávaly.¹⁷ Proto se do sporu roku 1607 vložil opět Adam Václav a přísně nařídil, aby „vejpověď vlastní osobu Je[ho] kní[žecí] mi[l]losti s přísedícími soudci zemskejmi, jejíž datum na Těšíně v pondělí po neděli Reminiscere léta 1595 učiněna v průchodu zůstati má a dotčený fojt, starší i všecka obec vsi Bystřice tejj vejpovědi ve všem dosti činiti mají. Avšakž chtějí-li jmenovaní Bystřičané sobě kněze při kostele svým chovati, to se jim nezbraňujíc, než tacmo bez odporosti farářem vendryňským spravovali. A že se tíž

Bystřičtí toho opovážili, proti vejj jmenovanému vejpovědi Je[ho] kní[žecí] m[il]losti se stavěti za tú příčinu Je[ho] kní[žecí] M[il]losti v trpění upadli...“¹⁸ Není bez zajímavosti, že představitel žalující strany Jiřík Borek z Roztropic se stal koncem téhož roku hejtnanem knížecího zámku v Těšíně.¹⁹ Knížetem navrhovaná možnost vydržování vlastního kněze a vysoké náklady s tím spojené vedly zřejmě k tomu, že Bystřičané od své revolty upustili a začali řádně odvádět desátkové povinnosti na vendryňskou faru. Listina z 15. prosince 1607 je na téměř půlstoletí posledním pramenem ke kostelu a náboženským poměrům v Bystřici. Problematika desátků, kterou představoval tento bystřický případ, stejně jako jiných příjmů evangelického duchovenstva, byla upravena v zemském zřízení těšínském z roku 1573 v odstavci „Desátky a podatky duchovních“. Jednalo se především o 2. článek tohoto odstavce, který zní: „A kdo by podatky duchovních zadržoval, buď na rozkaz Jeho Milosti knížecí aneb nálež pánuo[v] soudci, bez příčiny hodné, na takového každého má jemu pomozeno býti a s tím způsobem proti těm osobám postupováno, jakú pokutu listové a zápisové jejich s sebou přinášejí.“ Spory v této oblasti, jak ukázal i náš případ, rozsuzoval zemský soud, kterému předsedal kníže, který v tomto případě vystupoval jako zeměpán i hlava evangelické církve zároveň.²⁰

Konverze těšínského knížete Adama Václava ke katolicismu roku 1609 byla předzvěstí těžkých časů, které pro protestanty v celém knížectví nastávaly. S touto událostí související počínající rekatolizace postupovala zvláště na těšínském venkově sice jen pozvolna, pomyslná miska vah se však stále zřetelněji přikláněla ke katolickým pozicím. Ačkoliv byla kněžna Alžběta Lukrécie (*1599–†1653) tolerantní katoličkou a snažila se v knížectví uchovat náboženský smír, proti císařské vůli byla bezmocná. Zájmy habsburského domu na Těšínsku reprezentoval velitel vojenského sboru Karel Hanibal purkrabí z Donína, jenž vydal 13. září 1628 nařízení, podle kterého měly být všechny protestantské kostely v knížectví uzavřeny (mezi nimi i kostely v Bystřici, Nýdku a Vendryni) a všichni kazatelé a učitelé vypovězeni. Tuto nepříznivou situaci potvrdilo vydání restitučního ediktu císařem Ferdinandem II. 6. března 1629, na jehož základě se měly katolické církvi navrátit statky zabrané jí po roce 1552 (po uzavření dohody mezi katolickými a protestantskými stavy na sněmu v Pasově roku 1552).²¹ Posledním známým pastorem ve Vendryni byl jistý Štěpán Mokošický (Motěšický?),²² který byl po smrti Alžběty Lukrécie roku 1653 rovněž nucen volit úděl exulanta. Jeho jméno figuruje mezi latinskými věnováními 17 osob v modlitební knize s titulem „Modlitby křesťanské

Originál listiny těšínského knížete Adama Václava týkající se sporu Bystřičanů s vendryňskými Borky a evangelickým farářem z Vendryně, r. 1595, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

*službám spasitelným a Pánu Bohu ke cti a chvále přináležející“ z pera posledního luterského pastora v Ropici a Konské Jiřího Johannidese Frýdeckého (*1598–†1674), která vyšla tiskem roku 1654 v hornouherském Trenčíně.²³ Tehdy bylo Mokošickému, bývalému vendryňskému faráři, 76 let a působil v Turci.²⁴*

Ostrý a neskrývaný rekatolizační kurz, jehož základy byly v knížectví systematicky budovány již v 1. polovině 17. století, propukl v plné síle po smrti těšínské kněžny Alžběty Lukrécie, která zemřela 16. května 1653. Podle nařízení z 24. května se mělo v den pohřbu poslední těšínské Piastovny dnem i nocí ve všech vsích knížectví „zvoniti dáti, všelijaké muziky a kratochvíle do jistého času zastaviti ráčiti.“²⁵ Tehdy se stalo Těšínské knížectví jako odumřelé léno Koruny české majetkem Habsburků, kteří byli od roku 1526 i českými králi. Přímým vlastníkem se jako český král stal císař Ferdinand III., který předal Těšínsko v léno svému synu Ferdinandu IV. a jeho nástupcům. Reskriptem Ferdinanda III. bylo Těšínské knížectví roku 1654 vtčleno do české královské komory ve Vratislavi.²⁶ Díky Vestfálskému míru z roku 1648 získal císař možnost nutit ve svých dědičných zemích protestantské obyvatelstvo ke konverzi. Nesměl jim sice vyhrožovat vystěhováním z území, ale zbraní se mu, ve shodě se statuty krátce předtím v Nise konaného synodu vratislavské diecéze,²⁷ stalo právo uzavřít veškeré nekatolické kostely a modlitebny. A právě tohoto práva Ferdinand III. využil v případě těšínského knížectví. Den před Božím hodem vánočním (24. prosince) roku 1653 ustanovil panovník v Řezně rekatolizační komisi. Jejím vedením byl pověřen apoštolský misionář a těšínský biskupský komisař v jedné osobě – nekompromisní ThDr. Václav Otík z Dobřan. Otíkovým světským ramenem se stal plukovník Abrahám Steinkeller,²⁸ který velel doprovodnému konvoji 15 jezdců s jedním důstojníkem, kaprálem a 15 mušketýry. Tato více vojenská nežli duchovní komise se stala v jarních měsících postrachem těšínského venkova.²⁹ Mezi 21. březnem a 18. dubnem 1654 definitivně uzavřela, mnohde za dramatických okolností, celkem čtyřicet devět protestantských farních a filiálních kostelů a jednu kapli.³⁰ Kostely v Bystřici, Nýdku a Vendryni přišly na řadu hned první den (téhož dne také

v Horní Líštné a v Konské), jak se dozvídáme z dobového záznamu, kdy členové této náboženské komise 21. března „z Těšína na vsi v knížectví Těšínském vyjeli, a tu začnouce od Líš[t]né, Vendryně po levé straně Visly k moravské hranici v osmi dnech dvaceti sedm kostelův evangelických odňali, kněze pány vyháněli, kostely započítali a některé fary knězi katolickými osadili.“³¹ Po odchodu pastora Mokošického do exilu působil ve vendryňské farnosti ještě počátkem roku 1654 jako jáhen (diakon) Ondřej Bethlehemides. I on musel za daných okolností zvolit trpký úděl exulanta, rovněž v Uhrách. Roku 1667 byl ordinován v Banské Bystrici, poté působil jako správce protestantské školy ve Strkovech.³² Toto faktické vítězství katolické církve však nic neměnilo na skutečnosti, že učení Martina Luthera bylo zaseto hluboko do srdcí obyvatel Bystřice a okolí, aby mohlo opět vyklíčit v příhodný čas.

*Původní dřevěný kostel
Povýšení sv. Kříže
z 2. poloviny 16. století
v Bystřici byl nahrazen
v l. 1897–1899 dřevěnou
novostavbou, okolo
r. 1890, Muzeum Śląska
Cieszyńskiego*

Life stories of the Protestants in Bystřice during the Reformation Era (before 1654)

At present, the village of Bystřice in the Těšín Region ranks among the most important Protestant centres in the Czech Republic. The fact has its deep roots in the 2nd half of the 16th century when almost the entire Těšín Region adopted the new teaching by Martin Luther. It was the same in Bystřice belonging to the Vendryně parish. The beginnings of the Bystřice wooden church date back to this time. The turn of the 16th and the 17th century was specific for the dispute between the Bystřice inhabitants who refused to pay the church tithe to the Lutheran pastor at the Vendryně parish and to the Vendryně holder, the nobleman of the Boreks of Roztropice.

- 1 K šíření reformace ve Slezsku do roku 1545 např. Engelbert, Kurt: Die Anfänge des Lutherischen Bewegung in Breslau und Schlesien. Archiv für Schlesische Kirchengeschichte, 18, 1960, s. 121–207; 19, 1961, s. 165–232; 20, 1962, s. 290–372; 21, 1963, s. 133–214; 22, 1964, s. 177–250; Bukisch, Gottfried Ferdinand: Schlesische Religions-Akten 1517 bis 1675 II. Regesten der Religions Akten. Köln – Weimar – Wien 1998, s. 23–66; stručný český přehled Fukala, Radek: Slezská reformace. Slezský sborník 98, 2000, s. 241–263. Lutherovu životu a dílu věnoval zvýšenou pozornost v populárně vědní práci Molnár, Amedeo: Na rozhraní věků. Praha 1985, s. 141–243.
- 2 Nejnověji se správou Těšínska Janem z Pernštejna a počátky reformace v tomto hornoslezském knížectví zabýval Jež, Radim: Správa Těšínského knížectví Janem z Pernštejna v letech 1528–1545. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 19, 2008, s. 225–267. Zde také zmíněny základní práce k tématu.
- 3 Rozbor i edici tohoto církevního řádu viz Wantuła, Andrzej: Porządek kościelny Wacława Adama. Początki organizacji kościoła ewangelickiego na Śląsku cieszyńskim. Warszawa 1937, s. 1–99, 161–178.
- 4 Skalský, Gustav Adolf: Die evangelischen Kirchenordnungen Oesterreichs. Die evangelische Kirchenordnung für Teschen von Jahre 1584. Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich, 22, 1901, č. 1–2, s. 1–17. Rozborem i srovnáním obou církevních řádů, včetně ustanovení týkajících se liturgického života luterské církve a školství se podrobně zabývali Wantuła, Andrzej: Początki ewangelickiej organizacji kościelnej na Śląsku cieszyńskim. In: Wojak, T. (ed.): Udział ewangelików śląskich w polskim życiu kulturalnym. Warszawa 1974, s. 7–25; Spratek, Daniel: Právní aspekty luterské reformace na Těšínsku. Slezský sborník, 102, 2002, s. 1–22. Opis německé novely církevního řádu viz Biblioteka i Archiwum im. Tschammera przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszyńie (dále jen BAT Cieszyn), fond Kościół Jezusowy (dále jen KJ), neuspořádaný fond, opis s vidimákem města Fryštát z roku 1618. Za zpřístupnění těchto pramenů děkuji Mgr. Marcinu Gabryšovi.
- 5 Soffner, Johannes: Ein Brieger Ordinationsregister aus der Zeit von 1564–1573. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 31, 1897, s. 293, 297, 303, 305; Kuhn, Walter: Die evangelischen Pastoren der Reformationszeit im Teschner Schlesien. Deutsche Monatshefte in Polen, 1 (11), 1934, č. 6, s. 252–253; Karzel, Othmar: Die Reformation in Oberschlesien. Würzburg 1979, s. 192.
- 6 Archivními prameny nedoložený letopočet uvádí Broda, Jan: Dzieje parafii diecezji Cieszyńskiej. Warszawa 1978, s. 18.
- 7 Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział Cieszyn (dále jen APC), fond Zbiór dokumentów pergaminowych i papierowych, sign. 6. Její edice viz Němec, Emerich (ed.): Listinář Těšínska. Codex diplomaticus Ducatus Tessenensis I/II. (dále jen LT). Český Těšín 1958, č. 158. K nejnovější identifikaci příjemce dokumentu Stibor, Jiří: Z dějin obcí na území města Trince. Vendryně. Těšínsko, 40, 1997, č. 2, s. 1–2.
- 8 Viz Lubojacki, Józef: Dzieje kościoła parafialnego w Wędrzyni oraz kościołów filiálních w Nydku i w Bystrzycy. Cieszyn 1913, s. 29. Z Lubojackého opisu čerpali další autoři, především Londzin, Józef: Kościoły drewniane na Śląsku cieszyńskim. Cieszyn 1932, s. 213; Krpec, Valentin: Z dějin dřevěného kostelíčka v Nydku. Těšínský kalendář, 1937, s. 125. Na existenci nápisu v nydeckém kostele upozornil v literatuře poprvé v osmdesátých letech 19. století Sláma, František: Vlastenecké putování po Slezsku. Praha s. d. (1887), s. 365. Údaje obsažené v textu však publikoval již Schipp, Joseph Carl: Historisch-topographische Beschreibung des Breslauer k. k. Diöcesantheils. Teschen 1828, s. 48.
- 9 Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, fond Zemská vláda slezská v Opavě (dále jen ZVSO), inv. č. 61, fol. 36–37. Srov. Lubojacki, J.: c. d., s. 29–32; Londzin, J.: c. d., s. 213–214; Krpec, V.: c. d., s. 125.
- 10 Viz APC, fond Komora Cieszyńska (dále jen KC), sign. 2543, fol. 95–98. K nejstarší historii a osídlování obce nejnověji Gaura, Karel: Bystřice nad Olší – Bystrzyca nad Olzą. Od minulosti k přítomnosti jedné z největších obcí na Těšínsku. Bystřice 2007, s. 17–23.
- 11 Michejda, Karol: Kronika ewang. zboru augsb. wyznania w Bystrzycy. Cieszyn 1911, s. 3–4.
- 12 Lubojacki, J.: c. d., s. 40–42; Londzin, J.: c. d., s. 38; Železný, Jan: Katolický kostel v Bystřici n. Olzou. Těšínský kalendář, 1934, s. 131; Krause Walter: Grundriss eines Lexikons Bildender Künstler und Kunsthandwerker in Oberschlesien von den Anfängen bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts II. Oppeln 1935, s. 189.
- 13 Autorství mu připisuje Indra, Bohumír: Malířské dílny a malíři ve městech severovýchodní Moravy a Těšínského Slezska od 16. století do osmdesátých let 17. století (II.). Časopis Slezského muzea, série B, 39, 1990, s. 220. Nelze souhlasit s Indrovým mylným tvrzením, přejímaným mladší umělecko-historickou literaturou, že triptych pochází z bývalého jezuitského kostela sv. Kříže v Těšíně. Autor odkazuje na inventář vendryňské farnosti z roku 1804, poznámka (kteřou B. Indra zřejmě špatně pochopil) o přenesení oltáře z Těšína do Bystřice se však vztahuje k baroknímu oltáři, který se v bystřickém kostele nacházel až do jeho demolice v roce 1897. Popis hlavního oltáře ve zmíněném inventáři z roku 1804 zní v originálu následovně: „...daselbst ist ein Altar, worin das Altarblatt ist der ein Kreuze fangende heilen, an den Seiten dasselben stehen zwei Statuen der Schmerzhaffter Mutter Gottes und des heiligen Johann des Evangelisten, in der Höhe ist das Bild des heiligen Laurentius. Diesen Altar hat man aus der Jesuiten – Kirche in Teschen nach aufhebung dieser Gesellschaft gekauft...“ Viz ZA v Opavě, fond ZVSO, inv. č. 61, fol. 35. Jedná se tedy o barokní oltář, jehož fotografii publikoval Lubojacki, J.: c. d., s. 45. Menší kasulový obraz sv. Vavřince z nástavce tohoto oltáře se dnes nachází v umělecké sbírce Muzea Śląska Cieszyńskiego w Cieszyńie, viz Adamczyk, Irena: Sztuka baroku. Katalog zbiorów Muzeum Śląska Cieszyńskiego. Cieszyn 2005, s. 15, 54.
- 14 Od roku 1907 se tato vzácná památka na reformační období a zaniklý dřevěný bystřický kostel nachází na evangelijní (levé) straně lodi současného dřevěného kostela Povýšení sv. Kříže z let 1897–1899. Blíže viz Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Ostrava, evidenční list movité kulturní památky, poř. č. 79 – Bystřice n. O. Nepřesný opis nápisu uvádí také Garbová, Eva: Epigrafické památky okresu Frýdek-Místek. Diplomová práce FF Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Brno 1977, s. 20.
- 15 Lubojacki, J.: c. d., s. 40–42.
- 16 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) ve Frýdku-Místku, fond Farní úřad Vendryně, inv. č. 1. Edice listiny LT VII, č. 688; Lubojacki, J.: c. d., s. 41; německý překlad Karzel, O.: c. d., s. 180. K vendryňským držitelům, bratrům Borkům viz Grobelný, Andělín – Šmerda, Milan: Pohled do hospodářských a sociálních poměrů drobného statku na Těšínsku v 17. století (Vendryně). Časopis Slezského muzea, série B, 15, 1966, s. 13–14; Stibor, J.: c. d., s. 3–4.
- 17 Gaura, Karel: Spory mezi Bystřicí a Vendryní za feudalismu. Těšínsko 1, 1957, č. 1, s. 9–10.
- 18 APC, f. KC, sign. P – 10.
- 19 Gojniczek, Wacław (ed.): Leopold Jan Szersznik. Materiały genealogiczno-heraldyczne do dziejów szlachty księstwa cieszyńskiego. Cieszyn 2004, s. 68; Stibor, J.: c. d., s. 3.
- 20 Šefčík, Erich (ed.): Zemské zřízení Těšínského knížectví z konce 16. století. Studie o Těšínsku 17. Český Těšín 2001, s. 79–80.
- 21 Conrads, Norbert: Die Rekatholisierungspolitik in Teschen und die Ambitionen des letzten Herzogs von Teschen. Jahrbuch für Schlesische Kirchengeschichte, 76–77, 1997–1998, s. 99–119; Šmerda, Milan: Kněžna Alžběta Lukrecie a protireformace na Těšínsku (1625–1653). Těšínsko, 47, 2004, č. 4, s. 6 a násl.
- 22 A. Grobelný jej ztotožnil s jistým Štěpánem Motěšickým, dřívějším správcem škol v Uherském Brodě a Lipníku nad Bečvou, později v Rudici u Bílska. Od roku 1636 byl diakonem v hornouherském Zvoleni, téhož roku byl uveden do Hajnik. Viz Grobelný, Andělín: Kulturní styky Těšínska s Moravou v 16. a 17. století. Těšínsko, 6, 1963, č. 6–7, s. 24; týž: Kronika kulturních styků Těšínska a Slovenska v 16.–18. století. Těšínsko, 9, 1966, č. 1, s. 11.
- 23 K osudům tohoto významného náboženského spisovatele viz Pindur, David: Z dějin farnosti Ropice v 17. století, Těšínsko, 50, 2007, č. 1, s. 14 a násl.; Malura, Jan: Joannides Frýdecký, Jiří. Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 10 (22), Ostrava 2007, s. 33–34.
- 24 P. [Vincenc Prasek]: K dějinám české řeči ve Slezsku. Věstník Matice Opavské, 1894, č. 4, s. 29–31; Lubojacki, J.: c. d., s. 7; Kuhn, W.: c. d., s. 252–253; Broda, Jan: Materiały do dziejów Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim i Państwie Pszczyńskim w XVI i XVII wieku. In: Zieliński, T. J. (ed.): Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice 1992, s. 269. Podle Grobelného působil od roku 1660 jako pastor ve Sv. Mare. Viz Grobelný, A.: Kronika kulturních styků, s. 13.
- 25 Książnica Cieszyńska w Cieszyńie, Czytelnia zbiorów specjalnych, fond Zbiory L. J. Szersznika, sign. DD III 14, pag. 319.
- 26 Biermann, Gottlieb: Geschichte des Herzogthums Teschen. Teschen 1863, s. 307 a násl.
- 27 Národní archiv v Praze, fond Česká dvorská kancelář, inv. č. 683, č. k. 365. Jeden z článků statutu tohoto synodu („De haereticis“) přímo instruoval diecézní klérus, jak evangelizovat mezi protestanty. Tamtéž, pag. 71–72.
- 28 Ferdinand III. o vytvoření komise informoval těšínského zemského hejtmana Kašpara Borka z Roztropic a Tvorkova dopisem z 24. prosince 1653. Opis listu viz Książnica Cieszyńska, Czytelnia zbiorów specjalnych, fond Akta Parafii św. Marii Magdaleny w Cieszyńie, sign. 1, pag. 2; sign. 95. Z literatury srov. Pindur, David: Historický a správní vývoj katolické církve na Frýdecku v raném novověku. Studia Comeniana et historica, 35, 2005, č. 73–74, s. 59 a násl.; týž: Spor o Kostelní louku ve Vratimově v 17. století. Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 17, 2006, s. 21–33.
- 29 K pohoršlivým praktikám této komise Korbelářová, Irena – Šmerda, Milan – Žáček, Rudolf: Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství (na příkladu Těšínska). Opava 2002, s. 238–242; nejnověji Korbelářová, Irena – Žáček, Rudolf: Těšínsko – země Koruny české. Ducatus Tessenensis – terra Coronae Regni Bohemiae (K dějinám knížectví od počátků do 18. století). Český Těšín 2008, s. 172–178.
- 30 BAT, fond KJ, tzv. „Specification derer abgenommenen Kirchen im Fürstenthums Teschen und Herrschaft Bielitz A[n]no 1654“. Srov. Biermann, Bogumił: Historia wiary ewangelickiej w Śląsku austriackém. Cieszyn 1859, s. 32; Michejda, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. Cieszyn 1909; Konik, Tadeusz: Kontreformační v Księstwie Cieszyńskim w latach 1610–1709. In: Budniak, J. – Mozor, K. (edd.): Towarzystwo Jezusowe na Śląsku Cieszyńskim. Kraków 2005, s. 211–212 aj.
- 31 BAT Cieszyn, fond KJ.
- 32 Bez bližšího odkazu na archivní prameny jej uvádí Broda, J.: Materiały, s. 262, 282.

K šenovskému epilogu Jana ml. Bruntálského z Vrbna

Irena Korbelářová

Před několika lety připomněl Radek Fukala na stránkách časopisu Těšínsko osobnost Jana mladšího Bruntálského z Vrbna, vzdělaného a politicky angažovaného příslušníka opavské protestantské šlechty, a zejména poslední období jeho života spjaté s Těšínskem.¹ Otevřeny přitom zůstaly podstatné okolnosti, provázající sklonky Janova života, z nichž některé se podařilo v poslední době ozřejmit. Dříve než je zde připomeneme, zrekapitulujme si v krátkosti Janovy životní osudy.

Jan mladší Bruntálský z Vrbna pocházel z poměrně starobylého slezského rodu, z větve, která se v 16. století přiklonila k evangelickému vyznání. Narodil se kolem roku 1590 Albrechtu Bruntálskému z Vrbna na Velkých Heralticích a Johance, roz. Sedlnické z Choltic. Dostalo se mu dobrého vzdělání v Opavě a Vratislavi, v rámci své kavalírské cesty krátce studoval na protestantských školách, mimo jiné na kalvínských univerzitách v Basileji a Ženevě, navštívil rovněž Francii a Anglii. Po návratu z cest zdědil v roce 1610 panství Štěplovec a Moravici na Opavsku, které krátce poté prodal a namísto toho koupil, po zemřelém bratranci Hynkovi ml., podstatně větší a významnější panství Bruntál. Jan se neoženil, zato se plně věnoval politice. Stýkal se s Janem Jiřím Krnovským, reprezentoval moravské stavy při uzavření konfederace s uherskou stranou, při holdování Fridrichu Falckému v Bruntále byl jmenován hejtmánem Opavského knížectví. Významná angažovanost v době českého stavovského povstání na straně protihabsburské opozice přinesla Janu ml. Bruntálskému z Vrbna v září 1622 rozsudek v nepřítomnosti ke ztrátě cti, hrdla a statků.² V té době se již však zdržoval v emigraci v západní Evropě. V lednu 1621 totiž, s ohledem na vývoj politických poměrů, odešel přes Vratislav do Říše, do Frankfurtu nad Odrou a poté do Hamburku, kde žil tři roky. Před nebezpečím ze strany císařského vojska přesídlil do Nizozemí, kde pobýval v Amsterdamu, Harlemu a pak převážně - sedm let - v Leydenu. Ve třicátých letech se vydal načas do Hamburku, do Brém a posléze zpět do Nizozemí, kde se zdržoval až do doby těsně před návratem domů.³

Obtížná životní situace a zvláště materiální nouze přinutily Jana v posledních letech emigrace poněkud ustoupit ze svých nepřátelských pozic vůči habsburskému panovníkovi a požádat o milost. Údajně díky přimluvě příbuzných, podle

všeho katolíků, mu bylo vyhověno.⁴ V souvislosti s návratem do českých zemí se před Janem pocho-pitelně objevil problém, kam se uchýlit. Vědělo se, že navštívil svou sestru Juditu a jejího manžela Jana st. Skrbenského z Hříště,⁵ zámožného příslušníka slezské šlechty a držitele šenovského panství na Těšínsku. Předpokládalo se, že do Šenova dorazil v lednu roku 1638, že se zde trvale usadil⁶ a na zdejším zámku rovněž zemřel. Přesné datum jeho úmrtí přitom nebylo známo.⁷

Navzdory tomu, že podrobnosti z posledních let života Jana ml. Bruntálského z Vrbna stále zůstávají zahaleny tajemstvím, mohli jsme se v poslední době setkat s několika nikoliv bezvýznamnými informacemi, ukrytými sice ve známém, avšak ve větší míře historiograficky nevyužitým prameni provenienčně spojeném s rodinou Skrbenských z Hříště. Konkrétně se jedná o zmínky v osobních zápiscích Kryštofa Bernarda, synovce Jana ml. Bruntálského z Vrbna.⁸

Kryštof Bernard, syn výše jmenovaného Jana st. Skrbenského z Hříště⁹ a Judity, roz. Bruntálské z Vrbna, strávil dětství a mládí na Těšínsku, převážně na rodinném sídle v Šenově. Pouze v závěru třicetileté války, poté, co se situace na Těšínsku po okupaci švédskými vojsky zkomplikovala,¹⁰ přesídlili do Kět, městečka na Osvětimsku¹¹ neda-leko hranic s Těšínskem. Jak sám konstatoval,

Znak rodu Bruntálských z Vrbna, dřevorez, r. 1593, Paprocký z Hlohol, Bartoloměj: Zrcadlo slavného markrabství moravského. Olomouc 1593

Montelbaanská věž z 2. poloviny 16. století s kupolí z r. 1606 v amsterodamském přístavu. Jedno z míst exilového pobytu Jana ml. Bruntálského z Vrbna, r. 1898, archiv Davida Pindura

Znak rodu Skrbenských
z Hříšti, dřevořez, r.
1593, Paprocký z Hlohol,
Bartoloměj: Zrcadlo
slavného markrabství
moravského. Olomouc 1593

„od léta Páně 1645 dne 14 Octobris až do dne 21 Decembris Anno 1648 vjedauce z Šenova před švédským lidem, to jest 3 léta 9 nedělí a 5 dní musel jsem v Království Polském v městě Kentích ostávati a na hotový groš i s manželkú mú živ býti.“¹² V Kětech, kde se jeho první manželce Juditě narodily dvě děti,¹³ nežili Skrbenští osamoceně. V té době se tam zdržovala, byť asi ne nepřetržitě, velká část těšínské šlechty a také kněžna Alžběta Lukrécie se svým dvorem.¹⁴

Po polovině 17. století se začal Kryštof Bernard těšínskému prostředí vzdalovat. V roce 1651 totiž převzal do správy Kunčice, náležející jeho manželce Juditě,¹⁵ a své další aktivity od té doby stále více spojoval s Opavským knížectvím, kde „musel /.../ mezi Jich milosti pány stavy zasednutí.“¹⁶ Poté, co obdržel z dědictví po otci roku 1666 hošťálkovské panství, opustil Těšínsko úplně a přestěhoval se s rodinou na Opavsko.¹⁷

Kryštof Bernard byl intelektuálně zaměřen, hodně četl, vlastnil podle všeho zajímavou knihovnu, kterou doplňoval vlastnoručními přepisy děl významných autorů.¹⁸ Záznamy osobního charakteru, které jsme úvodem zmínili, tak zvanou *Knihu pamětí* dnes uloženou v Národní knihovně ve Vídni,¹⁹ si Kryštof Bernard vedl od svých sedmnácti let takřka až do smrti.²⁰ Týkaly se převážně jeho soukromí, najdeme zde ale i množství poznámek a postřehů vztahujících se k politickému životu. A právě v tomto rukopise, který poskytuje pozoruhodný pohled na každodenní

život šlechtických vrstev barokního období, se ukrývalo, vedle dalších velmi podnětných a dosud neznámých podrobností ze života Skrbenských, jejich příbuzných a přátel, několik zmínek o Janu mladším Bruntálském z Vrbna.

První zpráva se týká bezprostředně Janova návratu z emigrace a souvisí s autorovou cestou do Nizozemí. Vydal se na ni 26. dubna 1637, její účel ovšem neznáme. Vzhledem k věku cestovatele - měl již 22 let - se nezdá se pravděpodobné, že by se jednalo o tehdy běžnou kavalírskou cestu, na kterou vysílali otcové své syny, aby se zdokonalili v cizích řečech, nabyli hlubšího vzdělání a poznali mravy cizích zemí.²¹ Jan Kryštof si o cestě pouze poznamenal: „vyjel sem do Nyderlandu a vzal sem svých peněz, nechtěje mně pan otec nic dáti, 350 /tolarů/ sliských.“²² Kryštofův pobyt v zahraničí trval celkem deset měsíců, nevíme ovšem, kudy přesně putoval, ani kde a na jak dlouho se zastavil. Z formulace záznamu se zdá být jisté, že Nizozemí bylo od samého počátku zamýšleno jako konečný, a možná i jediný, cíl putování. Sama poznámka, že mu otec nechtěl na výdaje spojené s výjezdem přispět, může sice vyvolávat v souvislosti s jeho účelem nejružnější spekulace, ovšem bez reálné opory. O cestě samé v pamětní knize není poznamenána žádná podrobnost, ostatně jako ani o většině jiných podobných zahraničních výjezdů.

Nabízí se bezpochyby myšlenka, zda Kryštof Bernard nejel ve skutečnosti „vyzvednout“ svého strýce a doprovodit jej z emigrace domů.²³ To ale není vůbec jisté. Naopak tomu, že cesta měla asi původně jiný cíl než dovést sice ještě poměrně mladého, avšak nemocného²⁴ a psychicky snad i unaveného strýce Jana Bruntálského z Vrbna domů, může nasvědčovat Kryštofovo výslovné konstatování, že nazpět musel (!) jet se strýcem: „Léta Páně 1637, dne 20 Decembris navrátil sem se domův z Nyderlandu, musejíc s panem Janem Bruntálským z Vrbna, mej paní mateře panem bratrem, který výše 18 let v místech a krajích cizích ostával, na spád jeti.“²⁵

O dalším pobytu Jana mladšího Bruntálského u svých rodičů či jiných příbuzných se Kryštof Bernard ve svých zápiscích nezmínil, sám se s ním ale stýkal a vyřizoval za strýce z jeho pověření některé osobní (majetkové) záležitosti. K 16. únoru 1639 si poznamenal,²⁶ že právě pobývá ve Vídni „po správě pana Jana z Vrbna zmocněný při Jeho milosti Císařské strany věcí jeho a strany zápisu, co ještě má, a při kridě se s nima nahlásil solicitirovati.“ O dva dny později, 17. února, zaznamenal dílčí úspěch své mise, když suše konstatoval „dodal sem Jeho milosti Císařské jak šel z kaple memorial na místě pana Jana z Vrbna“.²⁷ Podle všeho se mohlo jednat o misi související s Janovým vlastním udáním císaři, že do ciziny

Unikátní snímek
dokumentující demolici
šenovského sídla Skrbenských
z Hříšti, r. 1927,
Státní okresní archiv
Frýdek-Místek

vyvezl a stále vlastní dlužní úpisy „v znamení-
tých sumách“. Požádal při té příležitosti, aby mu
byla přiznána polovina z celkové sumy, druhá
měla připadnout státní pokladně. S pomocí
vlivných přímluvců mu sice bylo posléze vyho-
věno, vyplacení peněz se ale nedočkal a odkázal
je svým dědicům.²⁸ Po návratu z emigrace tak
Jan Bruntálský žil zřejmě především z ročního
výživného ve výši 400 zlatých, které mu z výnosů
bruntálského statku poskytl nový držitel, velmistr
německého řádu.²⁹

Poslední Kryštofův záznam vztahující se
ke strýci Janovi informuje o jeho smrti: „*Léta
Páně 1642 dne 4 Juni pan Jan starší³⁰ Bruntálský
z Vrbna, který se mnú z Nyderlandu byl přijel,
a Jeho milost Císařská panství bruntálské byl
vzal (!), mej paní mateři vlastní brater, v městě
Opavě dne nahoře psaného v domě Kurczových
na Dolním rynku mezi 6 a 7 hodinou po poledni
život svůj v Pánu dokonal, který učinil poručenství,
v něm mně 100 dukátů a všechny mobilie a farnus
poručiti ráčil.*“³¹ Pamětní kniha tedy nepotvrzuje,
že Jan Bruntálský zemřel v Šenově, jak se předpo-
kládalo, ale ani nevyrací, že se tam v posledních
letech a měsících života trvale či častěji zdržoval.
Svědčí naopak o tom, že nepřerušil své vazby
s Opavou z dob, kdy náležel k opavské zemské
šlechtě a působil ve stavovských grémiích.

Z kusé zprávy nelze usoudit, zda Jan mladší
Bruntálský z Vrbna byl v Opavě jen na příleži-
tostné návštěvě, či zda se tam zdržoval dlouhodobě
(byť třeba nikoli trvale) a bydlel v „*lozumentu*“
v měšťanském domě Kurzů.³² Pravděpodobnější
se zdá být druhá možnost. Kurzovi sice náleželi
podle všeho k zámožnějším opavským rodinám,³³
stavovské přehrady tehdejší doby nás ale jen ztěží
opravňují předpokládat, že by se šlechtic s měš-
ťanskou rodinou (navíc reprezentovanou vdovou)
stýkali soukromě v jejím domě. Naopak bydle-
let v zemské metropoli - byť v nájemním bytě,
byl-li na dobré adrese - patřilo mezi příslušníky
šlechty k běžnému životnímu standardu. Jan ml.
Bruntálský byl na život ve městě navíc zřejmě
zvyklý. V Opavě vlastnil dům s hostincem, který
náležel k nejvýstavnějším ve městě, již v dřívější
době³⁴ a také během své emigrace v severním
Německu i Nizozemí žil hlavně v městském pro-
středí. Poklidný venkov, na jakém byl situován

šenovský zámek, mu nemusel připadat až tak moc
atraktivní. Poté, co získal z Bruntálska rentu, nebyl
Jan navíc zcela bez finančních prostředků. Mohl si
tedy bezpochyby dopřát nájemní byt a skromnou
vlastní domácnost, aniž by byl nucen žít jen z dob-
rodiní rodiny.³⁵ Což samozřejmě vůbec nevylučuje,
že Bruntálský do Šenova zajížděl a na návštěvách
u sestry pobýval i delší čas.

Díky osobním pamětem Kryštofa Bernarda,
které představují samy o sobě velmi podnětný
soubor zpráv o všedních i svátečních dnech
příslušníka slezské šlechty, se tak podařilo roz-
šířit naše znalosti o posledních měsících života
Jana mladšího Bruntálského z Vrbna, které trá-
vil po návratu ze západní Evropy na Těšínsku
a Opavsku. Snad trochu zarážející je, že Kryštof
Bernard se v nich nezmínil o své účasti na Janově
pohřbu, a dokonce ani o něm samotném, přestože
rodinným festivům jinak věnoval pozornost. Jak
proběhlo poslední rozloučení s kalvínskému učení
nakloněným Janem, zatím není známo, stejně jako
kde byl pohřben. Možná se vše dozvíme z někte-
rého jiného, dosud neznámého či nevyužitého,
pramene.³⁶

*Jezuitský kostel sv. Jiří
(dnes sv. Vojtěcha),
Ratibořská brána a Dolní
náměstí v Opavě. V jednom
z domů vpravo od brány
zesnul Jan ml. Bruntálský
z Vrbna, detail z tzv.
Požárního obrazu Opavy,
po r. 1689, Slezské zemské
muzeum Opava*

To the Šenov Epilogue of John Jr. Bruntálský of Vrbno

The contribution summarizes information in the Book of Memories of Kryštof Bernard Skrbenský of Hříš, deposited in Österreichische Nationalbibliothek in Vienna which provide more details about the life of John Junior Bruntálský of Vrbno, the Silesian nobleman originally from the Opava Region, a politician and a member of the anti-Hapsburg opposition from the times of the Bohemian War (1618–1620). It states that John probably returned from exile in the Netherlands together with Kryštof Bernard Skrbenský on 20 December 1637; in February 1639, Kryštof Bernard was attending to some of the John's affairs (probably connected to payment of debit notes) at the Emperor's court in Vienna. John died on 4 June 1642 in the house of the Kurz family in Opava.

- 1 Fukala, Radek: Šenovský epilog moravského a slezského diplomata: Jan mladší Bruntálský z Vrbna. Těšínsko, 37, 1994, č. 2, s. 1–2.
- 2 K jeho životním osudům a politickým postojům podrobněji, kromě výše uvedené práce R. Fukaly, např. Zukal, Josef: Slezské konfiskace 1620–1630. Pokutování provinilých šlecht v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově. Praha 1916, s. 46–49; Stibor, Jiří: Bruntálští z Vrbna. Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 10, Ostrava 1998, s. 44–45, zde soupis literatury k dějinám rodu.
- 3 Většinu času byl Jan Bruntálský v těsných kontaktech se svými příbuznými, ovdo- vělou Annou Kunovickou, roz. z Vrbna, a její sestrou Kateřinou. V Leydenu s nimi bydlel určitou dobu ve společné domácnosti, o Annu se neúspěšně ucházel a po jejím smrti žil alespoň dočasně z dobrodini její nové rodiny v Brémách a Altoně. Podle životopisu Jana ml. Bruntálského z Vrbna popsal jeho emigraci Zukal, J.: Slezské konfiskace, s. 48.
- 4 Stibor, J.: Bruntálští z Vrbna, s. 45.
- 5 Jan st. Skrbenský z Hříště vlastnil kromě drobnějších statků výnosná panství Hoštálkovy na Opavsku a Šenov na Těšínsku. K dějinám rodu např. Stibor, Jiří: Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání. Familia Silesiae, 2, 1997, s. 24–46 týž: Skrbenští z Hříště. Biografický slovník Slezska severní Moravy, 4, Ostrava 1995, s. 119–125.
- 6 V Šenově Jan sepsal svůj stručný životopis, německý text v rozsahu 9 folií. Zukal, J.: Slezské konfiskace, s. 48.
- 7 Poslední událostí, o níž se zatím v literatuře referovalo, bylo sepsání závěti 25. března 1642 (srov. dále). O Šenově jako místě Janovy smrti Stibor, J.: Bruntálští z Vrbna, s. 44–45 s odkazem na „Fukala, Igálffy“, pravděpodobně již v poznámce č. 2 citované práce Fukala, R.: c. d., s. 2; Igálffy–Igáli, Ludwig: Neue Stammtafel des Geschlechtes Würben. Neues Jahrbuch der heraldisch-genealogischen Gesellschaft. Adler, 4, 1955/60, s. 37–72. Josef Zukal ve Slezských konfiskacích, s. 49, místo ani datum smrti neuvádí.
- 8 *Kniha pamětí rozdílných potřebných léta 1632, měsíce Augusti založená*, Österreichische Nationalbibliothek Wien (dále ÖNB), Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173. Kromě tohoto deníku je v knihovně uložena rovněž část rodinného archivu Skrbenských. Sledovaného období se týká jen zlomek písemností, podrobnější informace k problému neposkytují.
- 9 Kryštof Bernard se narodil 5. ledna 1615, zemřel 13. března 1686. Otec Jan Skrbenský z Hříště, později označovaný jako st., byl zakladatelem šenovské a hoštálkovské linie rodu. Navzdory tomu, že byl Jan horlivý evangelík, povýšil jej císař roku 1658 do panského stavu (opavskými stavy potvrzeno 1661). Stibor, J.: Skrbenští z Hříště, s. 120.
- 10 Švédové začali na Těšínsku operovat již roku 1639. Během roku 1642 se jim podařilo obsadit Těšín, který opustili, vytlačeni císařským vojskem, až roku 1647. Korbelařová, Irena – Žáček, Rudolf: Těšínsko – země Koruny české. (K dějinám knížectví od počátků do 18. století). Český Těšín 2008, s. 135–137.
- 11 Toto původně slezské knížectví prodal roku 1457 kníže Jan Osvětimský za 50 tisíc hřiven polskému králi. Maleczyński, Karol (ed.): Historia Śląska I/II. Wrocław 1961, s. 270–271, 274.
- 12 ÖNB, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173, č. 97.
- 13 S Juditou Barborou roz. z Tvorkova a z Křavař (*asi 1622/23–†9. dubna 1659) se Kryštof Bernard oženil v Linci 26. července 1645. V Kětcích se narodily dvě nejstarší z jejich dětí, syn František Albrecht (*2. dubna 1646) a dcera Judita Kateřina (*20. listopadu 1647–†17. ledna 1648). Další tři děti, dvojčata Gabriel a Jiří (*16. listopadu–17. listopadu 1650) a Marie Alžběta (*20. června 1658–†22. srpna 1659), spatřila světlo světa už po návratu domů. Genealogická data podle záznamů v *Knize pamětí* srov. Stibor, J.: Skrbenští z Hříště, s. 122–123.
- 14 Kněžna se 24. dubna 1646 stala jednou z kmoter Kryštofova syna Františka Albrechta (častěji zvaný Franz Albrecht). ÖNB Wien, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173, č. 76. Srov. Popiolek, Franciszek: Stosunki polsko-śląskie w czasie wojny 30-letniej. Zanie Śląskie, 11, 1935, s. 29–32; Šmerda, Milan: Kněžna Alžběta Lukrecie a protireformace na Těšínsku (1625–1653). Těšínsko, 48, 2005, č. 1, s. 7.
- 15 Intabulováni mu byly po její smrti roku 1659, posléze, roku 1676, případly synovi Františku Albrechtovi. Hosák, Ladislav: Historický místopis země Moravskoslezské. Praha 1938 (reprint 2004), s. 762.
- 16 ÖNB Wien, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173, č. 116.
- 17 V té době byl již podruhé ženatý, a sice s Kateřinou Apolonií Bořitovou z Budče (*1644–†13. května 1696), dcerou českých emigrantů žijících v dolnoslezském Břehu. Sňatek se uskutečnil 16. dubna 1660, z manželství se narodila dcera Johana Františka (zvaná Jossička, *10. července 1662) a syn Jan Kryštof (*22. června 1665–†5. února 1725). Genealogická data dle záznamů v *Knize pamětí* srov. Stibor, J.: Skrbenští z Hříště, s. 12.
- 18 V tzv. Tschammerově knihovaně při evangelickém kostele v Cieszyně jsou docho- vány Kryštofovy opisy děl evangelických i bratrských autorů, mimo jiné i Jana Amose Komenského. Některé z nich přitom pravděpodobně vznikly nikoliv na základě tisků, ale rukopisů. K rozboru děl např. druhá kapitola dále zmiňované diplomové práce Blanky Zahajské, Ediční principy, s. 10–36.
- 19 Rukopis o rozměrech 19,5 × 15 cm, tvořený papírovými folii v pergamenové vazbě, z nichž 93 je popsáno. ÖNB Wien, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173. *Kniha pamětí* byla z hlediska filologického předmětem bádání diplomové práce, v jejímž rámci vznikla rovněž transliterace textu s využitím šablony pro přepis Thesauri linguae bohemicae Václava Jana Rosy, viz Zahajská, Blanka: Ediční prin- cipy starších českých textů ze slezské nářeční oblasti na základě jazykové analýzy Knihy pamětí z let 1632–1685 Kryštofa Bernarda Skrbenského z Hříště. Diplomová práce Ústav české literatury FF UK, Praha 2002. Tento přepis textu byl zprístupněn rovněž na <http://skrbensky.webgarden.cz>. V současné době je do tisku připravována kritická edice tohoto pramene, na její přípravě se podílejí odborní pracovníci Centra pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě, Muzea Těšínska v Českém Těšíně a Zemského archivu v Opavě.
- 20 Kniha obsahuje 335 vkladů, posledním je záznam o smrti staršího syna Františka Albrechta z 28. října 1685, tedy necelý půlrok před jeho skonek.
- 21 O podobné cestě Kryštofa Bernarda v předcházející době nám zatím není nic známo, rozhodně ji ale nelze vyloučit. Na „grand tour“ vyjížděli mnozí jeho příbuzní, např. otcův bratranec Jan II. st. (*1580–†1627), strýcové Bernard a Jan Jetřich i další. Kryštof byl navíc asi jazyků a světa znalý, neboť za hranice vyjížděl z pověření těšínských stavů i rodiny. Na druhé straně – pokud kavalírskou cestu podnikl – je zarážející, že se o ni v *Knize pamětí* nezmiňuje. Pokud ovšem, podobně jako jeho syn, nesespal zážitky z cest v samostatném rukopise. Srov. Stibor, J.: Skrbenští z Hříště a jejich náboženské vyznání, s. 37; Szelong, Krzysztof: Podróże edukacyjne szlachty cieszyńskiej (do końca XVII w.). Motywy, kierunki, konsekwencje. In: Spyra, J. (ed.): Książka-biblioteka-szkola w kulturze Śląska Cieszyńskiego. Cieszyn 2001, s. 80–84.
- 22 ÖNB Wien, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173, č. 28.
- 23 Zukal, J.: Slezské konfiskace, s. 48, se v souvislosti s Bruntálského životopisem o okolnostech návratu nezmiňuje.
- 24 Kvůli nedůvěry kým údajně nebyl Jan ml. Bruntálský z Vrbna schopen sloužit ve třicátých letech v česko-moravské emigrantské armádě. Rezignoval z tohoto důvodu prý i na sňatek s Annou Kunovickou. Fukala, R.: c. d., s. 2; Zukal, J.: Slezské konfiskace, s. 48.
- 25 ÖNB Wien, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173, č. 30.
- 26 Hlavním motem vkladu je připomenutí skutečnosti, že se Kryštofův bratr vracel ze služby od Karla (Eusebia) z Lichtenštejna. ÖNB Wien, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173, č. 38.
- 27 ÖNB Wien, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173, č. 39.
- 28 Závět sepsal 25. března 1642. Zukal, J.: Slezské konfiskace, s. 49; Stibor, Jiří: Bruntálští z Vrbna, s. 44–45.
- 29 Zukal, J.: Slezské konfiskace, s. 48–49.
- 30 Vzhledem ke košatosti rodových větví a opakujícím se jménům označení jednotlivců kolísala. V moderní literatuře je námi sledovaný Jan označován jako mladší.
- 31 ÖNB Wien, Abt. Handschriften, Series Nova, sign. 29173, č. 50. Josef Zukal se v souvislosti se Bruntálského závětí o Kryštofu Bernardovi nezmiňuje, pamatováno bylo na Janovy bratry (obdržet měli pohledávky z dluhů) a sestry, včetně Kryštofovy matky Judity (úroky z dluhů).
- 32 Dům na Dolním náměstí držela soukenická rodina Kurzů již v roce 1641. Položen byl na severní straně náměstí směrem k Ratibořské bráně a náležel k výstavnějším měšťanským domům v Opavě. V době Bruntálského úmrtí patřil Magdaléně (†1646), vdově po Hansi Kurzovi (†1636), která jej spravovala do převzetí synem Heinrichem. Státní okresní archiv v Opavě, fond Archiv města Opavy, inv. č. 272, sign. A 32-4. Srov. Zukal, Josef: Beiträge zur Häuser- und Bürgerchronik der Stadt Troppau. S. I. (Troppau) 1898, s. 24–25; týž: Das Stadtgebiet von Troppau am Ende des 17. Jahrhunderts. Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens, 1, 1905/6, s. 21.
- 33 Nasvědčuje tomu nejen soukenické povolání Kurzů, ale rovněž předpokládaná hodnota poměrně nedávno zakoupeného domu. V roce 1656 byla jeho cena stanovena na 1 600 tolarů. Zukal, J.: Beiträge, s. 24–25.
- 34 Dům na Dolním náměstí, při samém ústí s ulicí Mezi trhy, byl označován podle dřívějšího majitele Thomase Rawy, „všeho schopného“ přísežného a radního, který se spekulacemi velmi zadlužil (†1601). V roce 1612 dům Jan Bruntálský prodal. Příslušníci rodu Bruntálských vlastnili v různých etapách raného novověku i jiné domy, ať se již jednalo o měšťanské domy pod městskou jurisdikcí, anebo svobodné domy. Zukal, J.: Beiträge zur Häuser- und Bürgerchronik, s. 15; Korbelařová, Irena: Městský palác Bruntálských z Vrbna v Opavě v pozůstalostním soupisu z roku 1688. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 54, 2005, s. 211–223.
- 35 Pronajímání částí domů nebo bytů čili *lozumentů* majiteli nemovitostí (zvláště vdo- vami) už bývalo v raném novověku ve větších městech poměrně běžné. Setkat s nimi můžeme nejen v Opavě, ale i v Těšíně a dalších slezských metropolích, stejně jako v Olomouci a samozřejmě v Praze. Nájemníky bývali, kromě obchodníků, nejčastěji právě šlechtici, kteří ve městě neměli vlastní domy a potřebovali se tam zdržovat jen část roku v souvislosti s úředními povinnostmi a zasedáními sněmů a soudů, případně nemajetní šlechtici bez pozemkových nemovitostí s vlastním sídlem.
- 36 Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného záměru MSM4781305905 Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy.

Z dějin šlechtického sídla v Havířově-Dolní Suché

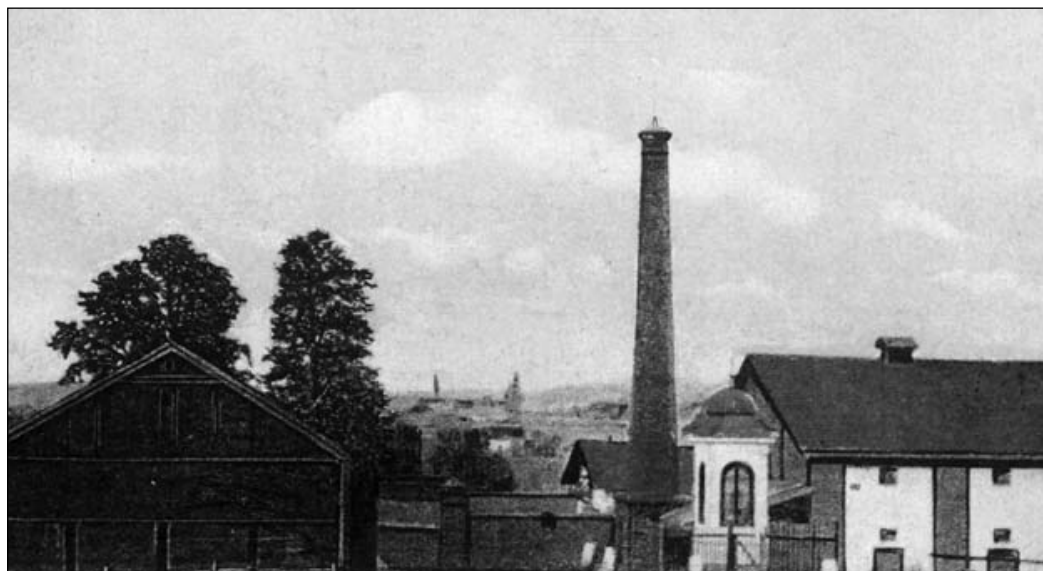
František Musil

Rozlehlá ves Suchá rozkládající se v údolí potoka Sušanka vznikla zřejmě v období vrcholné kolonizace Těšínska ve 13. století. Snad již od svého vzniku byla rozdělena na dvě části, o čemž svědčí fakt, že v první písemné zprávě z doby kolem roku 1305 (jedná se o soupis desátků vratislavského biskupství, tzv. Registrum Wyasdense – Újezdský rejstřík) se již připomínají obě Suché, tedy zřejmě Horní a Dolní.¹ Složitý majetkový vývoj vedl nakonec k tomu, že ves se rozdělila na tři části – Dolní, Prostřední a Horní Suchou, které tvořily samostatné šlechtické statky se zámky.² Dolní Suchá (dnes oficiálně jen Suchá) a Prostřední Suchá jsou částmi města Havířov, Horní Suchá je samostatnou obcí.

Od svého vzniku až do 15. století byly obě Suché majetkem těšínských knížat. Ještě v roce 1447 se Dolní i Horní Suchá připomínají jako příslušenství fryštátského panství, které tehdy po smrti své matky Žofie přejímal kníže Boleslav II. Obě vsi jsou označeny jako zemanské, což svědčí o tom, že knížata zde již v této době určité majetky postupovala jako léno příslušníkům slezské nižší šlechty. O prvním takovém držiteli obou Suchých Petru Kusém ze Suché se dozvídáme až v roce 1471, kdy postupoval Horní Suchou Jiřímu Hynalovi z Kornic. Jiří Hynal v roce 1490 získal i Dolní Suchou, která po roce 1471 přešla do majetku Tomana ze Slupska. Charakter sídla těchto nejstarších doložených držitelů Dolní Suché, kteří byli leníky těšínských knížat, neznáme. Doklady o existenci tvrze v Dolní Suché v této době neexistují.

Stejně tak nemáme zprávy o charakteru sídla držitelů Dolní Suché v 16. století. Ves tehdy měla dokonce několik držitelů, ale větší díl náležel v 2. polovině 16. století Borkům z Roztropic. Ti od roku 1536 vlastnili Horní Suchou; jejíž část (v prameni není rozlišeno, zda jde o Horní nebo Dolní Suchou) v roce 1560 zastavila Anna Borková ze Lhoty, vdova po zemském sudím, Mikuláši Hynalovi z Kornic. V letech 1573–1578 je doložen jako držitel Dolní Suché Petr Borek z Roztropic a po něm Melichar Borek. V roce 1591 již byla větší část Dolní Suché v rukou Mikuláše Vlčka z Dobré Zemice (předek později významného rodu hrabat Wilczků). Příslušníci tohoto rodu zůstali držiteli Dolní Suché s krátkou přestávkou po roce 1611 až do roku 1620, kdy Kateřina Vlčková prodala Dolní Suchou svému manželovi Petru Zajíčkovu z Hošťálkovic, hejtmánovi Těšínského knížectví. Smlouva však byla potvrzena knížetem až v roce 1624.³

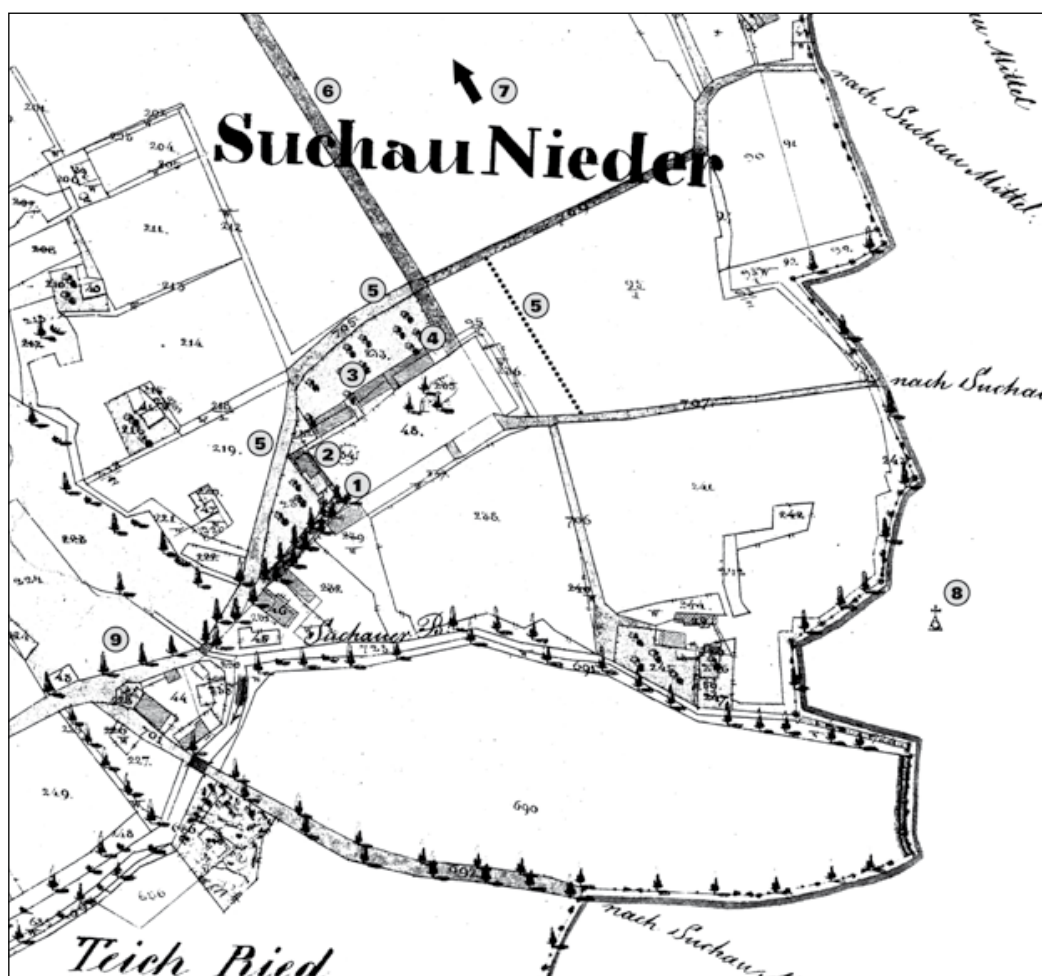
Tato smlouva je důležitá z hlediska studia dějin šlechtického sídla v Dolní Suché. Při výčtu prodávaného majetku se uvádí v Dolní Suché i dvůr a sídlo.⁴ Jde o první písemný doklad existence šlechtického sídla v Dolní Suché. Toto sídlo bylo zřejmě prostou obytnou budovou (snad renesanční) v areálu dvora. Zámek však tento objekt v uvedeném dokumentu nazýván není, jak někdy uvádí literatura.⁵ Sídlo snad vybudoval některý z příslušníků rodu Borků z Roztropic či Vlčků z Dobré Zemice, kteří vlastnili delší dobu větší část Dolní Suché. Nelze ovšem ani vyloučit spojení vzniku sídla s některým jiným držitelem této vsi.

*Areál šlechtického sídla
(hospodářské budovy
a sloupová kaple)
v Dolní Suché, okolo r. 1918,
Muzeum Těšínska*

Areál zaniklého šlechtického sídla na mapě stabilního katastru Dolní Suché, r. 1836

- 1 – Hlavní vjezd do dvora
 - 2 – Zámek
 - 3 – Hospodářská budova
 - 4 – Severovýchodní vjezd do dvora se sloupovou kaplí
 - 5 – Trasa dnešní ulice U Dvora, část označená čerchovaně byla vybudována až později jako náhrada za původní průjezd dvorem
 - 6 – Původní cesta do Orlové
 - 7 – Směr, v kterém vznikly později elektrárna a důl Dukla
 - 8 – Kostel sv. Jana Křtitele a hřbitov v Prostřední Suché
 - 9 – Přibližné místo dnešní křižovatky Vodní a Orlovské ulice
- Ústřední archiv geodézie a kartografie Praha

Zaniklá hospodářská budova na severozápadní straně dvora, pohled od severu. Část budovy s mansardovou střechou viditelná vpravo je zámek, r. 1976, archiv Františka Musila

V době zesílené rekatolizace po skončení třicetileté války se sídlo držitelů v Dolní Suché stalo někdy v letech 1654–1664 útočištěm pronásledovaného luterského kněze Jana Prageny,⁶ který zde žil pod ochranou tehdejšího majitele statku Jana Rostka ze Bzí a na Šumbarku.

Další zpráva o sídle (opět nikoliv zámek) pochází z roku 1675, kdy tehdejší držitelka Dolní Suché Helena Pelhřimová z Třánekovic, roz. Beesová z Chrostiny, prodávala svůj statek příbuzné Magdaleně Skočovské, rozené Pelhřimové z Třánekovic.⁷ Potom se držitelé Dolní Suché rychle

střídali, v některých kupních smlouvách se opět připomíná sídlo (např. v roce 1695, kdy tehdejší držitelka Dolní Suché Helena Polyxena Čamerová (Tschammerová) postupovala svůj statek Janu Jiřímu Oseckému z Osecka.⁸ Rychlé střídání vlastníků a dělení Dolní Suché na více dílů pokračovalo celé 18. století. Proto je nepravděpodobné, že by v této době docházelo k nějakým větším úpravám staršího sídla.

K určité stabilizaci majetkových poměrů v Dolní Suché došlo až v roce 1782, kdy Dolní Suchou od těšínských měšťanů Josefy a Josefa Weeberových koupili jejich spoluměšťané Tomáš a Anna Kašpárkovi. Sňatkem s jejich vnučkou, Marií Kašpárkovou, která převzala Dolní Suchou v roce 1833, získal tento statek příslušník starého slezského šlechtického rodu František Mattencloit.⁹ Mattencloitové zůstali držiteli Dolní Suché až do roku 1902, kdy Richard Mattencloit prodal zdejší velkostatek a velkostatek Orlová Báňské a hutní společnosti bratří Davida a Maxe Guttmannů.¹⁰

V období držby Mattencloity bylo sídlo v Dolní Suché pravděpodobně přestavěno a rozšířeno, neboť začíná být označováno jako zámek. Na druhé straně však začal zámek v Dolní Suché ztrácet rezidenční funkci, neboť od roku 1844, kdy Mikuláš Mattencloit získal i velkostatek Orlová,

se postupně hlavním sídlem Mattencloitů stával zámek v Orlové (dnes již také neexistující).¹¹

S příchodem rodu Guttmanů se v Dolní Suché začala rozvíjet těžba uhlí. Hlavním organizátorem tohoto podnikání se stal Max Guttman, z jehož iniciativy byl již v roce 1907 severozápadně od dvora a zámku budován důl původně nazvaný důl císaře Františka Josefa, potom důl Suchá a nakonec od roku 1949 důl Dukla zlikvidovaný v roce 2009. Důlní podnikání se stalo hlavní činností Guttmanů v Dolní Suché. Zámek v této době plnil hlavně správní funkci, neboť se stal administrativním centrem guttmannovských majetků v Dolní Suché.

V rámci 1. pozemkové reformy po roce 1918 byl dvůr se zámkem změněn ve zbytkový velkostatek, který nejprve zůstal v rukou státu, ale v roce 1930 byl postoupen České obchodní společnosti.¹² Po roce 1945 byla část pozemků velkostatku rozparcelována, vlastní objekt dvora se zámkem a dalším původně guttmannovským majetkem byl znárodněn a připadl národnímu podniku Ostravsko-karvinské doly. Objekt byl využit k rekultivační činnosti, bylo zde zřízeno rekultivační středisko tohoto podniku zaměřené na zemědělskou mechanizaci. Organizačně toto středisko několikrát měnilo svoji příslušnost (např. Báňské stavby, Výstavba OKD, samostatný podnik Rekultivace OKD), ale využívání bývalého zámku zůstávalo stejné. Byly zde umístěny kanceláře tohoto střediska a byty zaměstnanců. Údržbě zámku a objektů dvora nebyla téměř věnována pozornost a v důsledku intenzivní těžby na nedalekém dole Dukla se začaly projevovat na zámku statické poruchy. Po vybudování moderního objektu pro podnik Rekultivace v Havířově tento podnik postupně objekt v Dolní Suché opustil. V letech 1978–1979 byla větší část

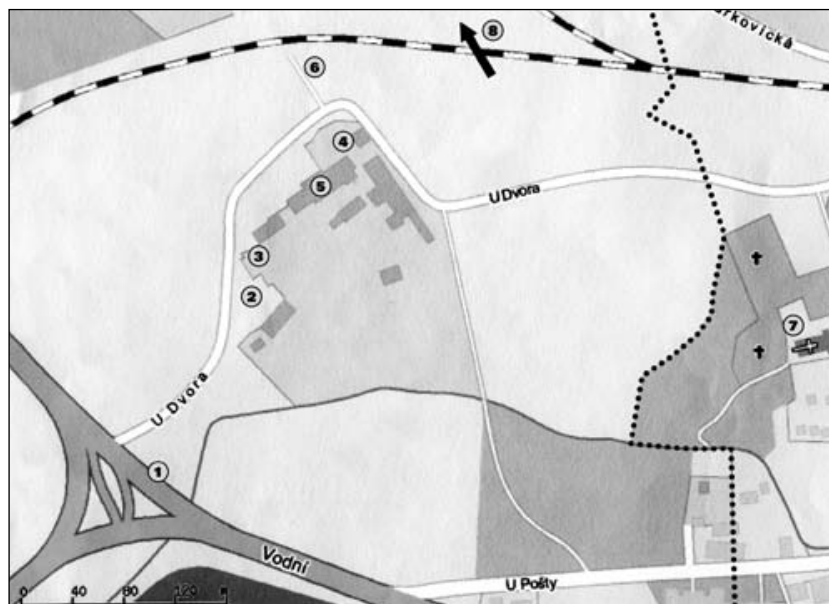
Klasicistní sloupová kaple v areálu šlechtického sídla v Dolní Suché, okolo r. 1960, Muzeum Těšínska

neudržovaného a staticky narušeného zámku zbořena, podnik Rekultivace ještě využíval některé další objekty dvora, ale i ty postupně opustil. Po určitou dobu byla potom v části objektů dvora umístěna výroba krmiv.

Po roce 1990 v objektech dvora působily některé soukromé firmy (např. holičství, řeznictví, fotograf). Údržba však ani tehdy nebyla prováděna a nakonec byly zpustlé objekty dvora z větší části zbořeny v letech 1998–1999, poslední zbytky staveb byly likvidovány do roku 2003, kdy byl celý areál po rekultivaci změněn v louku a žádné stavby s výjimkou klasicistní sloupové kaple s mansardovou střechou u severovýchodního vjezdu do areálu dvora se zámkem se nezachovaly.¹³

Současný stav kaple, jediný dochovaný stavební objekt v areálu původního šlechtického sídla v Dolní Suché, r. 2007, archiv Františka Musila

Areál zaniklého šlechtického sídla na současném plánu Havířova. Zde označená zástavba však již neexistuje.

- 1 – Křižovatka Vodní a Orlovské ulice
- 2 – Hlavní příjezdová komunikace do dvora
- 3 – Místo zaniklého zámku
- 4 – Zachovalá sloupová kaple
- 5 – Hospodářská budova (viz fotografie na s. 22)
- 6 – Zbytek původní cesty do Orlové
- 7 – Kostel a hřbitov v Prostřední Suché
- 8 – Směr k bývalé elektrárně a dolu Dukla

Areál dvora se zámkem založený na obdélníkovém půdoryse zaujímal nevysoké návrší nad Sušankou v centru Dolní Suché v sousedství kostela při staré cestě ze Suché do Orlové, která procházela kolem severozápadní strany dvora. Když se však z Dolní Suché na počátku 18. století vydělila jako samostatný statek a později i jako obec Prostřední Suchá, ocitl se areál dvora na samém východním okraji vsi a kostel sv. Jana Křtitele se stal součástí Prostřední Suché.

From the history of the former mansion in Havířov-Dolní Suchá

The study of a prominent Czech expert in castles remembers the former mansion in the originally independent village of Dolní Suchá. The beginnings of the entire establishment date back to the late Middle Age, the first concrete reports are documented only in the 16th century. The most significant construction works in the building were made only at the time when the mansion was held by the Mattencloit clan in 1833–1902. Some part of the neglected mansion, corrupted as a result of mining was demolished in 1978–1979; the last remnants of buildings in the premises were demolished in 2003 except for the Classicist pillar chapel.

Hlavní průčelí areálu dvora bylo obráceno k jihozápadu. Na této straně byl hlavní příjezd do dvora alejí ze silnice do Orlové, v sousedství vstupu do dvora na jeho jihozápadní nároží se nacházel zámek – nevelká budova na obdélníkovém půdoryse krytá mansardovou střechou. Hospodářské budovy zaujímaly místo podél jednotlivých stran dvora, uprostřed areálu dvora bylo rozsáhlé nádvoří. Zvláštností uspořádání dvora byla průjezdnost jeho severovýchodní části, kterou procházela komunikace z Horní Suché navazující v sousedství dvora na již zmíněnou komunikaci do Orlové. Proto kromě hlavního vjezdu do areálu dvora existovala ještě severovýchodní a jihovýchodní brána. Bližší popis podoby tohoto zámku nelze zatím provést, neboť autorovi se zatím přes veškeré úsilí nepodařilo získat fotografii či vyobrazení zámku.

Areál zaniklého dvora a zámku – dnes rozsáhlá louka – je ohraničen ulicí U Dvora a na východě částečně potrubím na sloupech. V nejsevernější části areálu stojí jediný pozůstatek dvora – značně zdevastovaná sloupová kaple u někdejšího vjezdu do dvora od severovýchodu. Přístup k areálu zaniklého zámku a dvora je buď z křižovatky ulic Vodní a Orlovské do míst původní vstupní brány a sousedního zámku nebo od hřbitova v Prostřední Suché ulicí U Dvora ke zmíněné kapli.

POZNÁMKY

- 1 Markgraf, Hermann – Schulte, Josef Wilhelm (edd.): Codex diplomaticus Silesiae XIV. Breslau 1889, s. 112. Pramení věnoval zvýšenou pozornost Bakala, Jaroslav: Základní pramen k dějinám středověkého Těšínska. Těšínsko, 32, 1989, č. 2, s. 1–5; týž: Registrum Wyasdense – otázka datace. Časopis Slezského muzea, série B, 38, 1989, s. 217–224; týž: 700 let Ujazdského rejstříku. Těšínsko, 48 2005, s. 14–16 (s odkazy na starší práce českých, polských i německých historiků).
- 2 O zaniklých zámcích v Horní a Prostřední Suché pojednal autor tohoto článku v pracích Musil, František – Plaček, Miloslav: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska. Praha 2003, s. 59–61, 145–147; Musil, František – Plaček, Miloslav – Úlovec, Jiří: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska. Praha 2005, s. 106–107, 274–275.
- 3 Podrobnější údaje o držitelích Dolní Suché od poloviny 15. století přináší Grobelný, Andělín: Pohledy do dějin Dolní Suché. Těšínsko, 2, 1959, č. 10, s. 11–13. K zástavě Hynalovi z Kornic viz Österreichische Nationalbibliothek Wien, Handschriften, Series Nova, sign. Cod. Ser. n. 29188/1 Han, č. 66. Složitý vztahy mezi těmito vlastnickými nejsou v našem článku rozebírány, neboť s otázkou stavebního vývoje zdejšího šlechtického sídla bezprostředně nesouvisejí.
- 4 Němec, Emerich – Šefčík, Erich (edd.): Listinář Těšínska. Codex diplomaticus Ducatus Tesinensis IX (1615–1625). Český Těšín 1984, č. 884, s. 36.
- 5 Např. Tomolová, Věra – Žáček, Rudolf (edd.): Havířov. Havířov 1995, s. 17, 24.
- 6 O pobytu Jana Pragens se zmiňuje Grobelný, A.: c. d., s. 13, srov. Adamus, Alois: Dějiny školství na Těšínsku I. Moravská Ostrava 1926, s. 16.
- 7 Grobelný, A.: c. d., s. 13 s odkazem na příslušnou smlouvu v Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszyń, fond Komora Cieszyńska, sign. 403 (jedná se o soubor spisů vztahujících se k majetkovým záležitostem Dolní Suché).
- 8 Němec, Emerich: Listiny k dějinám Těšínska ve Státním archivu v Cieszyń. Český Těšín 1958, č. 110.
- 9 K uvedeným majetkovým změnám srov. Grobelný, A.: c. d., s. 14–15, rovněž s odkazem na archivní pramen citovaný v poznámce č. 8.
- 10 K tomu Hosák, Ladislav: Historický místopis země Moravskoslezské. Praha 1938, s. 913, 917.
- 11 Stručnou zmínku o předpokládaných přestavbách zámku za Mattencloity viz Tomolová, V. – Žáček, R. (edd.): c. d., s. 42. Označení sídla jako zámek uvádí Grobelný, A.: c. d., s. 15.
- 12 K tomu srov. Hosák, L.: c. d., s. 913, 917.
- 13 Údaje o osudech zámku po roce 1945 a o jeho zániku se opírají hlavně o vzpomínky pamětníka Vojtěcha Klimši zveřejněné na internetové adrese <http://www.hrady.cz/index.php?OID=6127>. Osudy zámku v Dolní Suché (stejně jako panskými sídly v nedalekých Dolních Bludovicích, Horních Bludovicích, Horní Suché a Šumbarku) se zabývala Krejčová, Veronika: Drobná panská sídla na Karvinsku a Frýdecko-Místecku – jejich typologický rozbor. Ročníková práce Ústavu historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě, Opava 2004.

Václavovický fotograf Josef Kostial

Milan Pastrňák

Signaturou Jos. Kostial, PHOT. ART. VENCLOVICE označoval své fotografie Josef Kostial, jeden z prvních fotografů v našem kraji. Venclovice jsou původním názvem dnešní obce Václavovice, oficiálně užívaným ještě v roce 1921. V této obci fotograf Josef Kostial žil a měl svůj ateliér. Podobně jako se změnil název obce Václavovice, měnil se rovněž tvar příjmení rodu. Z původně užívaného „Koscial“ na „Kostial“ a „Koštial“, až na současné „Košťál“. Koscialové se do Václavovic přistěhovali v 18. století ze sousedního Šenova. Koupili zde mlýn, který však již v roce 1803 Johann Koscial prodal baronu Janu Karlu Skrbenskému z Hříště na Šenově.¹

Josef Heinrich Koscial, jak byl zapsán v matrice, se narodil 2. září 1875² ve Václavovicích, v domě č. p. 56, v hostinci nazývaném Čepaník. Tento zděný václavovický hostinec na kopci vystavěli u tehdy nově zprovozněné obchodní cesty vedoucí ze Šenova do Frýdku rodiče pozdějšího fotografa – otec Josef a matka Anna, rozená Lipková, pocházející z nedaleké selské usedlosti č. p. 35.

Zvláštní pojmenování hostince, Čepaník, bylo odvozeno od výrazu „čepaní“, v místním nářečí označujícím nádobí. Zmiňovanou usedlost koupil v roce 1795 za 100 zlatých Václav Koscial, který byl hrnčířem³ a vyráběl „čepaně“, proto snad dostala hospoda tento název. Josef měl pět sourozenců: Antonína, Františka, Adolfa, Annu a Aloisia. Na konci 19. století poskytli rodiče svým dětem nadstandardní vzdělání. Adolf se později stal řídícím učitelem v Orlové-Porubě. Josef nejprve „vychodil“ čtyři roky české dvoutřídky ve Václavovicích. Pátou třídu dokončil v německé škole ve Frýdku. Dále studoval na německé reálce v Těšíně. V průběhu studia se seznámil s onou „černou magií“ – fotografií. U známého těšínského fotografa Heinricha Jandaurka se začal učit základy fotografického umění. Jandaurkova škola a styl jsou na jeho fotografiích zřetelně patrné. Josef Kostial vynikal v technice a preciznosti provedení. Fotografie se stala jeho povoláním a životním osudem.

Na některých snímcích z období přelomu 19. a 20. století je možno zaznamenat snahu autora

o umělecké ztvárnění zachycené situace. Například fotografie z roku 1899, na níž je jeho otec společně s šenovským obecním strážníkem Havláskem a hajným Steinbrinerem se psem, představuje půvabnou figurální kompozici situovanou v „sini“ Kostialovy hospody ve Václavovicích. V tomto hostinci se tehdy scházeli místní čeští vlastenci, kteří hostinec nazývali „Na Pěkné vyhlídce“. Josef Kostial se rovněž stal zakládajícím členem václavovického Sboru dobrovolných hasičů, který byl ustaven přímo v hostinci Čepaník v roce 1903. V roce 1904 zdědil fotograf Josef Kostial hostinec Čepaník. Stal se majitelem hostinské koncese, ale přestože v hostinci trvale žil, nešenkoval v něm ani jediný den. Živnost pronajímal a sám se věnoval výhradně povolání fotografa.

Na počátku 20. století bylo vytvoření fotografie technicky velice náročnou činností. Obraz se zachytil pomocí fotografického přístroje, který představovala poměrně rozměrná krabice s ručně uzavíratelným objektivem. Přístroj byl umístěn na vysoké trojnožce – stativu. Fotograf k němu nejprve přistupoval zezadu, plachetkou upevněnou k zadní straně přístroje si překryl hlavu a snímek nastavil přímým pohledem na sítnici přes objektiv. Dlouhou expozicí na skleněné fotografické desce se vytvořil negativ obrazu, který byl následně poměrně složitým způsobem převáděn z desky na fotografický papír. Josef Kostial si vypracoval vlastní, originální, postupy. Snímky exponoval přímo na denním světle. Do ustalovače používal výhradně vodu z „Kadlubka“, studánky v nedalekém lese. Tamní pramenitá voda měla patrně unikátní chemické složení díky němuž si jeho fotografie dones zachovaly patřičný kontrast a kvalitu.

Fotograf Kostial dokumentoval především významné rodinné události. Veliká skupinová foto venkovských svateb byla často situována u lesa či „za stodolu“. Vytvářel přímo „fotografické obrazy ženicha a nevěsty“. Svatební fotky provedené Josefem Kostialem dodnes doplňují mnohá pamětní alba našich babiček.

Fotografové první poloviny 20. století byli také významnými dokumentaristy. Zaznamenávali tehdejší společenský život a významné události.

Václavovický fotograf Josef Kostial, archiv Josefa Košťála

Jos. Kostial
PHOT. ART.

VENCLOVICE

Signatura fotoateliéru
J. Kostiala, archiv Josefa
Košťála

*Svatba v Dolních
Bludovicích, ukázka tradiční
práce fotografa Josefa
Kostiala, archiv Josefa
Košťála*

Dokládali je skupinovými fotografiemi členů spolků, hudebníků, či účinkujících při divadelních představeních. Josef Kostial byl jako fotograf znám v celém kraji mezi Frýdkem, Ostravou a Těšínem. Je autorem, nyní již historických, pohledů na rodné Václavovice. Fotil také v Bludovicích, Datyních, Sedlišťích, Bruzovicích a Šenově. Sérií fotografií pořízených v letech 1912–1927 zdokumentoval postupný zánik šenovského zámku. Některé fotografie signoval a uváděl datum jejich pořízení, což se jeví z hlediska poznání historie velice důležité.

Dne 10. března 1914 byla Josefu Košťálovi, snad z důvodu oficiální změny příjmení, na „Košťal“, udělena okresním hejtmánem

ve Frýdku živnost pro fotografování. Své fotografie začal značit: „*Jos. Košťal, Venclovice*“, nebo také „*Fotograf – Košťal – Václavovice u Frýdku*“.

Vojenskou službu absolvoval v nedalekém Bílsku. Po vypuknutí 1. světové války však musel znovu narukovat. Sloužil ve Slovinsku: v Lublani, Opatiji a Rybnici. Jako fotograf vytvořil ve válečném prostředí mnoho fotografií, které se však nedochovaly, nebo je již není možno identifikovat. Z války se vrátil v roce 1917, jako „válečně poškozený“. Fotografoval však dále a s velkým elánem. Za hostincem na Čepaníku vystavěl fotoateliér. Obdobný ateliér chtěl postavit také v Šenově, naproti hostinci „Pod Zámkem“. Záměr však nebyl realizován. U Josefa Košťála se učili fotografové, kteří se později stali místně známými, například Charník z Vratimova, Verlík z Bludovic či František Škapa z Václavovic.

První ženou Josefa Kostiala byla Marie Šokalová, dcera řídícího učitele z Těrlicka. Do manželství přinesla syna Karla, kterého si Josef Kostial velice oblíbil. S Marií Šokalovou měl dceru Evženii. Manželství však skončilo rozvodem. Dcerka zůstala u otce a syn u matky, s níž se odstěhoval do nedaleké Hrabové. Karel Šokala však zahynul tragicky, utonul v řece Ostravice. V roce 1922 fotograf Košťal pojal za manželku mladičkou Matyldu Lyčkovou z Václavovic. Po jejím předčasném úmrtí v roce 1927 se vdovec Josef Košťál musel poohlédnout po nové manželce, která by vychovala jeho „drobné děti“ z tohoto manželství, Josefa (*1925), Františka (*1926). V roce 1931 se oženil potřetí, jeho manželkou se stala Antonie Galgonková z Dolních Datyní. Měl s ní syna Drahoslava (*1932) a dceru Marii (*1933).

*Fotografův otec Josef Kostial
(sedící vpravo) s šenovským
obecním strážníkem
Havláskem a hajným
Steinbrinerem v hostinci
Na Čepaníku
ve Václavovicích, r. 1899,
archiv Josefa Košťála*

V Košťalově hostinci na Čepaníku se pravidelně scházeli ke kartám hajný Stibor, kamnářský mistr Viktor Míček a starosta místních hasičů Kulhánek, kteří s Josefem Košťálem hrávali často dlouho do noci taroky. Neustále se navyšující dluhy, se kterými již hostinec převzal, povinnost vyplatit podíl sourozencům a neustálé snižování plateb za pronájem hostinské živnosti, to vše umocněné světovou hospodářskou krizí počátku třicátých let minulého století bylo příčinou toho, že hostinec byl Josefu Košťalovi v exekuci zabaven Československou státní spořitelnou. V únoru roku 1937 byl hostinec v dražbě prodán za 93 000 K Josefu Pastrňákovi, hostinskému, který měl v té době Čepaník pronaját.

Josef Košťál se musel vystěhovat do obecního domu, chudobince, ve Václavovicích. Bydlela tam s ním také jeho manželka a mladší děti, Drahoslav a Marie, zatímco starší sourozenci, Josef a František byli posláni do služby k sedlákům. Neštěstí však provázelo rodinu pana Košťála i nadále. Dcerka Marie zemřela v devíti letech v roce 1942. Syn Drahoslav (*1932) utonul jako osmnáctiletý při koupání pod splavem na Ostravici ve Vratimově. V též řece, nedaleko místa, kde před časem tragicky zahynul Karel Šokala, kterého fotograf v prvním manželství přijal za vlastního.

V době, kdy Josef Košťál žil v obecním domě, byly jeho možnosti již značně omezeny, přesto si zde zřídil malou fotokomoru a dále fotografoval. „Do učení“ k němu tehdy docházeli místní mladí fotografičtí nadšenci, později tvořící další generaci václavovických výtvarníků a fotografů. Učili se základům fotografování a podíleli se na vytváření pohlednic z Václavovic a okolních obcí nově sestavovaných z několika starších fotografických snímků. Josef Košťál zemřel 7. listopadu 1949.⁴

S odstupem času si stále více uvědomujeme význam celoživotního díla fotografa Josefa Košťála. Na dobových pohlednicích zachytil vzhled a ráz tehdejších vesnic, fotografickými snímky zaznamenal mnohé události, které se v období první poloviny 20. století v kraji mezi řekami Ostravice a Lučina odehrály.

Černobílé obrázky vytvořené Josefem Košťálem, vstoupily do života místních lidí. Fotografie svateb, křtin či běžná portrétní foto se staly součástí jejich vzpomínek. V místních muzeích, ve sbírkách sběratelů, hlavně však v zaprášených krabicích na půdách a ve starých albech jsou dodnes ukryty stovky drobných uměleckých děl, „obrazových svědectví“ vytvořených Josefem Košťálem, fotografem z Václavovic.

Josef Kostial se svou druhou manželkou Matyldou, roz. Lyčkovou, r. 1922, archiv Josefa Košťála

Pohlednice z Václavovic, ukázka tradiční práce fotografa Josefa Kostiala, archiv Josefa Košťála

Václavovice Photographer Josef Kostial

The article describes life and photographic works of Josef Kostial (*1875–†1949) from the village of Venclovice (present Václavovice). Kostial got his first experience in photography in the renowned Těšín studio owned by Heinrich Jandaurek. Beside the fact that photography became his destiny (he documented everyday life of people in Václavovice and the environs, but also various memorable events, buildings, he is also the author of several postcards of Václavovice and Šenov), he was also active in social life and in 1904–1937 he was also the owner of the native inn „Čepaník“ (house No. 56).

POZNÁMKY

1 Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, fond Sběrka pozemkových knih-Velkostek Šenov, sign. G 684. 2 Zápis: 2. 9. 1875 <i>Joseph Heinrich Koscial</i>. Viz ZA v Opavě, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 3123, sign. SO-VIII-13, s. 9.	3 ZA v Opavě, fond Sběrka pozemkových knih-Velkostek Šenov, sign. G 684. 4 Článek byl sepsán podle osobních vzpomínek Josefa Košťála a Ing. Františka Košťála, synů fotografa Josefa Košťála.

Malý velký Kamenec - chráněný mokřad v obci Dobrá

Miroslav Skarka

Rozsáhlá oblast Těšínského Slezska je z pohledu ochrany přírody na dochovaná a přírodě blízká území ve srovnání s jinými oblastmi Čech, Moravy a Slezska poměrně chudá. Výjimku tvoří pouze několik maloplošných zvláště chráněných území, roztroušených zejména v pohoří Slezských a Moravskoslezských Beskyd, z nichž je všeobecně nejznámější prales Mionší. Ta rozlohou menší pak obvykle zcela unikají pozornosti, neboť často je lze stěží vůbec nalézt na mapě. A to je i případ malého ale biologicky velmi cenného mokřadu na katastru obce Dobrá – Přírodní památka Kamenec.

Vydáte-li se po staré okresní silnici z Dobré směrem do Frýdku-Místku, naleznete po několika stech metrech, zhruba naproti objektu bývalého Výzkumného ústavu hutnictví a železa, malý kousek mokrého lesa zvaný Kamenec. Nachází se v nadmořské výšce zhruba 310 m a včetně bezleší se rozprostírá na ploše necelých deseti hektarů. Proč se tato část obce Dobrá nazývá právě Kamenec se lze jen dohadovat, avšak je pravda, že v relativně nedávné minulosti nebylo toto území zcela zalesněno a místy se zde i extenzivně hospodařilo. Svědčí o tom letecké snímky ze třicátých let 20. století, kde se jasně rysují luční porosty a dokonce i polní kultury podél železniční trati směrem k Dobré. Celé území bylo však vždy jako houba nasáklé vodou s charakterem prameniště. Také z vyprávění starousedlíků a vlastníků pozemků, kteří na nich dříve hospodařili, je patrné, že zde byly takové mokřiny, že se na nich děti vozily ve starých neckách. Pokosená tráva se musela dokonce převážet na jiná místa, aby ji vůbec bylo možno usušit. Není divu, že se polní hospodaření v takových podmínkách nevyplácelo a majitelé pozemků se snažili

o odvodnění anebo zalesnění. To se také později stalo a v současnosti jsou podmačené plochy dosti zarostlé lesem. Krátkozraká (a bohužel i dnes pod různými falešnými záminkami hojně realizovaná) je obecná snaha člověka zbavit se tzv. „neplodných“ či „nevyužitých“ míst – hlavně mokřin – a málem znamenala zánik i této lokality. Po místním odtěžení drobných vrstev rašeliny, zalesnění a odvodnění začaly být zbylé tůňky rychle zaváženy všemožnými odpady. Člověka, který si alespoň trochu uvědomuje hodnotu a význam vody v krajině, vždy omráčí pomyšlení na skutečnost, kolik podobných mokřin už bylo nevratně zlikvidováno – dnes tzv. rekultivováno. Zároveň se nabízí zcela zásadní otázka – kolik dalších přírodně cenných stanovišť (mokřin, úhorů, pastvin, starých zahrad, extenzivně využívaných luk a lesních pozemků apod.) v krajině ještě máme a kolik si jich ještě můžeme dovolit odstranit či jen tzv. „zkulturnit“?

Ale vraťme se zpět na Kamenec. Čím je tento mokřad tak zajímavý? V takto malých nadmořských výškách se kyselá rašeliniště vyskytují velmi ojediněle, spíše se s nimi setkáme na horách, nejbližze např. v Beskydech či Jeseníkách. Proto byl 21. května 1992 tehdejší Okresním úřadem ve Frýdku-Místku vyhlášen Kamenec jako chráněné území v kategorii „přírodní památka“. Předmětem ochrany jsou mokřadní stanoviště s tůňkami a podmačenými plochami, kde dosud rostou rašeliníky (*Sphagnum* sp.) a probíhá zde proces rašelinění svrchních vrstev. Na těchto místech s nižším pH (kyselé prostředí) rostou specifická rostlinná společenstva přizpůsobena takovým podmínkám. Nalezneme zde kromě již zmíněných rašeliníků např. šípátku střelolistou (*Sagittaria sagittifolia*),

Přírodní památka Kamenec,
r. 2008, foto Miroslav Skarka

bahničky (*Eleocharis* sp.), kosatec žlutý (*Iris pseudacorus*), suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), několik druhů ostřic (*Carex* sp.) a mnoho dalších. Dříve spatřované² malé populace vzácných druhů jako mečíku střecholistého (*Gladiolus imbricatus*), kruštíku bahenního (*Epipactis palustris*) a rosnatky okrouhlohlísté (*Drosera rotundifolia*) již bohužel prakticky vymizely. Na geologické a půdní podmínky vždy navazují rostlinná společenstva a na takto utvářené prostředí jsou přes potravní řetězec úzce vázány cenózy (společenstva) živočichů. Pestře je doposud zastoupena alespoň hmyzí fauna. Biologickým průzkumem bylo zatím zjištěno 26 druhů vážek³ a přes 360 druhů motýlů,⁴ z nichž někteří jsou na mokřady velmi úzce specializováni. Mezi jinými např. vzácný tyrfofilní (rašelinomilný) přástevník (*Thumatha senex*). V jarních měsících se tyto tůně stávají prakticky jediným místem v okolí, kde se dosud ještě mohou rozmnožovat obojživelníci. Ve vodním prostředí můžeme nalézt vedle rozmanitých larev hmyzu především jejich typické obyvatele – skokany (*Rana* sp.) a čolky (*Triturus* sp.). Kromě všudypřítomných a nepůvodních ondatr (*Ondatra zibethicus*) zde byla pozorována⁵ i vydra říční (*Lutra lutra*). Poblíž vodní hladiny téměř každoročně hnízdí 1-2 páry kachny divoké (*Anas platyrhynchos*). Lokalitu běžně navštěvuje čáp bílý (*Ciconia ciconia*), volavka popelavá (*Ardea cinerea*), žluna zelená (*Picus viridis*) a v přilehlém lesíku vcelku pravidelně hnízdí strakapoud prostřední (*Dendrocopos medius*). Často se z porostů ozývají různé druhy pěnic (*Sylvia* sp.), cvrčilka říční (*Locustella fluviatilis*) a další naši pěvci. Ptáci nejsou obecně tolik vázání stanovištěm – mohou překonat větší vzdálenosti a tak sem od řeky Morávka občas zavítá i ledňáček říční

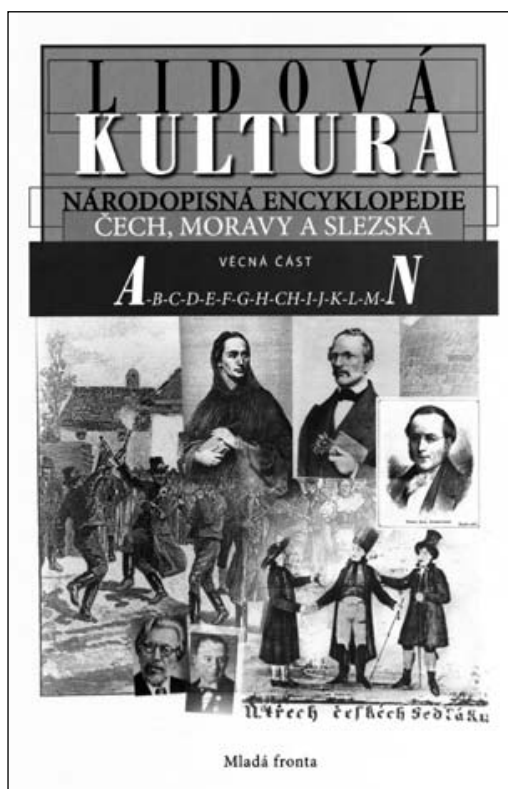
(*Alcedo atthis*) či dokonce zatím jedinkrát pozorovaný⁶ dudek chocholatý (*Upupa epops*). Zato pro srnčí zvěř, divočáky i jezevce se nově vystavěná sousední rychlostní silnice R48 stala nepřekonatelnou překážkou. Stejně jako lidé potřebují také živočichové (i rostliny!) k životu kus volné krajiny, svůj určitý životní prostor s dostatečnou potravní nabídkou, který slouží také ke vzájemné komunikaci. Silnicí R48 je však násilně a nevratně přerušena prastará migrační cesta živočichů, která probíhá až z nížin v Polsku méně obydlenými oblastmi podél potoků, lesíků, remízů a říčními údolími (např. podél řeky Morávka) směrem do Beskyd a dále na Slovensko. Každé takové místo v krajině, kde se trvaleji udrží voda, je vždy často vyhledáváno zvířaty drobnými i velkými. Úbytek mokřin, vlhkých luk, tůň a podobných míst je nenahraditelný, neboť plní poněkud jiné funkce a nelze je kompenzovat např. lesem. Proto, ač je malý svou rozlohou, má mokřad Kamenec pro okolní území nesmírně cenný význam. Je to zatím ještě malá oáza klidu a útočiště pro rostliny i živočichy před neblahými vlivy způsobu života lidí a hospodaření v krajině okolo Frýdku.

Šidélko, foto Miroslav Skarka

POZNÁMKY

- 1 Weissmanová, Hana a kol.: Ostravsko. In: Mackovčín P. – Sedláček M. (edd.): Chráněná území ČR, Svazek 10. Praha 2004.
- 2 Vlastní pozorování autora v letech 1980–2008.
- 3 Holuša Otakar: Inventarizační průzkum vážek (Odonata) PP Kamenec (k. ú. Dobrá). 1998 – rukopis uložen v Muzeu Beskyd Frýdek-Místek (42 s.).
- 4 Skarka, Miroslav: Příspěvek k poznání a ochraně motýlů (Lepidoptera) PP Kamenec. Práce a studie Muzea Beskyd – Přírodní vědy, 15, 2005, s. 62–74.
- 5 Vlastní pozorování autora.
- 6 Vlastní pozorování autora.

Na podzim roku 2007 byla národopisná bibliografie obohacena o dlouho očekávaný titul – Národopisnou encyklopedii. Několikrát ohlášené vydání třísazkové díla však bylo naplněno až po více než deseti letech. Prodleva bohužel znamenala, že několik osobností, které významně přispěly k realizaci publikace, se vydání nedočkalo, mezi nimi zejména editor biografického prvního dílu, prof. Richard Jeřábek.

První ze tří svazků je věnován biografiím osobností působících v oboru a těch, které významně přispěly k dokumentaci lidové kultury na našem území od poloviny 19. století do konce 20. století. K encyklopedii byl ale přiřazen dodatečně, když došlo k rozhodnutí, že „Biografický slovník národopisných pracovníků“, připravovaný od osmdesátých let 20. století několika desítkami autorů z regionů, právě pod vedením prof. Richarda Jeřábka, nebude samostatně vydán.

Druhý a třetí svazek je výkladovým slovníkem pojmů, s nimiž se při studiu lidové kultury a tradice setkávají odborní pracovníci, studenti i zájemci z řad laické veřejnosti. Terminologický koncept hesláře, zpracovaný na počátku devadesátých let pracovníky Etnologického ústavu Akademie věd ČR, bylo velmi těžké naplnit. Také proto, že termíny, které nakonec byly do obsahu

zahrnuty, jsou velmi různorodé povahy. Tak široký záběr vyžadoval koordinaci autorů textů, kteří působili na velmi rozdílných odborných pozicích a řada z nich už přestala v průběhu přípravy v oboru pracovat nebo zemřela. Dlouhotrvající příprava a určitá nejednotnost v názoru na obsah a zejména časové vymezení hesel vyústila v řadě případů k publikování údajů s absencí popisu změn, kterými obor a samotná lidová kultura procházely v posledním čtvrtstoletí, i když byly pro jejich současnou tvář zásadní.

Tematické uspořádání hesel bylo nahrazeno abecedním, a tak se vedle sebe dostaly termíny z oblasti teorie a metodologie, hmotné kultury, zvykosloví, lidové slovesnosti spolu s termíny technologickými, popisy konstrukcí či materiálů bez potřebných odkazů na hesla příbuzná.

Na závěr několik slov o tom, jak je zde prezentována lidová kultura Těšínska. Z významných etnografů a folkloristů nebyl opominut žádný, u dosud žijících ale nebyla provedena aktualizace jejich zaměření a citovány novější publikace. Poněkud horší je situace ve výkladové části, nenajdeme ani heslo věnované etnografickému regionu Těšínsko nebo odkaz na výklad, který je skryt v heslu Slezsko. I když např. stať Jaroslava Štíky k tomuto tématu není citována. Naopak je zařazeno heslo „slezské kroje“, které zahrnuje i kroje lašské, ale bez citace základních studií Drahomíry Stránské. Nenajdeme ani zmínku o muzejních fondech, ať již Muzea Těšínska nebo Muzea Beskyd, lépe nedopadlo ani nejstarší muzeum Šeršníkovu v Těšíně (nyní Muzeum Śląska Cieszyńskiego), Slezské muzeum v Opavě nebo Ostravské muzeum. Obecně je právě fondům muzeí a jejich obsahu věnována minimální pozornost, což mrzí zejména u hesel vztahujících se k dokumentaci hmotné kultury – zemědělství, bydlení, oděvu, řemeslům. Také problematika práce etnografů v muzeích – obsahu jimi spravovaných fondů, tvorby sbírek, jejich odborného zpracování, katalogizace, zpřístupňování a prezentace – se mezi vybraná témata nedostala. To, že v mnoha případech by právě využití sbírkových předmětů přineslo do obsahu hesel zásadní informace už jenom jejich kresebnou či fotografickou prezentací, není třeba připomínat.

Z výše uvedeného by se mohlo zdát, že Národopisná encyklopedie nebyl krok správným směrem. Takový dojem by byl ale projevem neúcty ke všem, kteří se na jejím obsahu podíleli. Kritika nesměruje k rozsahu a obsahu

vytvořených hesel, ale ke kvalitě editorské a odborné redakční práce, které byly podceněny. Národopisná encyklopedie zůstane i přes všechny nedostatky dílem rozsahem mimořádným, histo-

ricky prvním, jehož příprava byla zkouškou pro její tvůrce a může být inspirací zejména těch uživatelů, u nichž je zájem o lidovou kulturu přirozenou součástí jejich všeobecného vzdělání.

POZNÁMKY

Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (edd.): Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. Biografická část. Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., v Praze a Ústav evropské etnologie FF MU v Brně, Praha 2007. 284 s., 2 mapy. ISBN 978-80-204-1711-4; Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (edd.): Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. Věcná část A–N. Etnologický ústav AV ČR, v. v.

i., v Praze a Ústav evropské etnologie FF MU v Brně, Praha 2007. 634 s., 2 mapy. ISBN 978-80-204-1712-1; Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (edd.): Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. Věcná část O–Ž. Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., v Praze a Ústav evropské etnologie FF MU v Brně, Praha 2007. 655 s., 2 mapy. ISBN 978-80-204-1713-8

Malé ohlédnutí za vzpomínkami života

Milan Nogol

Takový je název publikace, kterou před nedáv-
nem vydalo nakladatelství Tilia v Šenově u Ostravy. Autor doc. RNDr. Radim Prokop, CSc., vědecký pracovník v oblasti historie, geografie a sociologie, uznávaný vysokoškolský pedagog svou další knihu zaměřil na vlastní memoáry.

Po přečtení publikace jsem poznal, že autorovi nešlo jen o přiblížení své životní pouti, nýbrž chtěl také poukázat na výrazný vliv životního prostředí, na opravdové mezilidské vztahy a na kladné morálně volní vlastnosti. Svědectvím toho jsou úvodní kapitoly, ve kterých vzpomíná na své rodiště rázovité severomoravské město Brušperk, na své dětství, na stěhování rodiny do Sudet (Horní Víkštejn dnes Dubová, okr. Opava), do vzdálených Kopanic, dále na své první učitelské místo ve Velkém Ořechově. Několik dílčích kapitol je věnováno působení na Ostravsku, jeho začátkům na vysoké škole (Opava, Ostrava), pozvolnému navazování kontaktů s českými a slovenskými vysokými školami. Velmi zajímavá je pasáž, která se dotýká událostí v letech 1968–1969, následnému období tzv. normalizace, která Radima Prokopa postihla zákazem publikování, působení na vysoké škole a omezováním veřejné činnosti.

Mnoho stránek knihy je věnováno městu Havířov, o němž autor tvrdí, že to bylo a zůstává jeho osudové město, které jej nikdy neklamalo. Připomenuta jsou také léta strávená v řadách pedagogického sboru gymnázia v Českém Těšíně. Publikace je uspořádána vhodným způsobem po stránce obsahové, každá z kapitol má své téma věrohodně zachycující dobové prostředí a události, které probíhaly ve zcela jiných společenských a politických podmínkách. Kniha poskytuje čtenáři pohled na dobu, která se nám může jevit jako zapomenutý svět a především mladé generaci jako něco, o čemž toho moc neví.

Jedná se o literárně historické dílo, které podává svědectví o dojmech a prožitcích, z nichž pisatel čerpal přesvědčení, že život má svůj hluboký smysl

a že je nutno v něm hledat své vlastní místo a snažit se o uplatnění. Nelze opomenout srozumitelnost, čtivost knihy, autor respektuje zásady stylistické a jazykové stránky, projevuje se jako dobrý vypravěč s bohatou slovní zásobou. Jsem toho názoru, že jeho paměti by se měly stát vhodnou studijní literaturou pro adepty studia regionálních dějin, pro školy a všechny, kteří mají zájem o poznání našich národních dějin. Na závěr bych ocitoval myšlenku Radima Prokopa, která vyjadřuje poslání jeho vzpomínek: „*Chtěl bych, aby každý mohl najít v mých životopisných dojmech vlastní osobní prožitky a z nich čerpal přesvědčení a trvalý optimismus, že život má svůj hluboký smysl a prožívá se ve skutečnosti pouze jednou.*“

Prokop, Radim: Malé ohlédnutí za vzpomínkami života. Tilia, Šenov u Ostravy 2007, 282 s., 76 černobílých vyobrazení. ISBN 978-80-86904-28-3.

Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek 10, Frýdek-Místek, 2009, 183 s., ISBN 978-80-86388-61-8

Jubilejní ročník sborníku přináší již tradičně několik kvalitních příspěvků věnovaných regionu Těšínsko, např. Radim Jež, David Pindur, „... Oznámili sú, jakž Bartka Šestáka zabili...“. K dějinám městského trestního práva na Těšínsku

v raném novověku; Eva Vojkovská, *Ustavení frýdeckého okresního soudu a pokus o vystavění věznice ve Frýdku v polovině 19. století* či Arkadiusz Markowski, *Územní spor o hornické sídliště mezi Šenovem a Šumbarkem*. Nabízí i krátké zamyšlení nad deseti čísly sborníku a bibliografii dosud vydaných čísel.

Jež, Radim: Odhady majetků měšťanů v Opolsko-Ratibořském knížectví z roku 1544. Edice. Opava 2008, 51 s., ISBN 978-80-86224-70-1

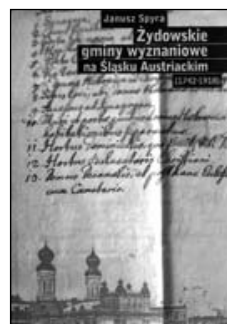

Ve 12. svazku ediční řady *Prameny k dějinám Slezska* z publikací opavského Střediska pro vydávání historických pramenů zpřístupnil historik Muzea Těšínska soupis majetku (tzv. „šacunk“) měšťanů z Opolsko-Ratibořského knížectví z poloviny 16.

století, který sloužil k systematickému výběru berně. Pramen, uložený v Národním archivu v Praze, poskytuje cenné a zajímavé informace k dějinám jednotlivých měst a městeček v tomto hornoslezském knížectví (vedle Opolí a Ratiboře např. Bytom, Kozlí, Prudník, Hlívce aj.), zejména pak umožňuje sledování společenské, ekonomické a demografické skladby jejich obyvatel v protostatickém období.

Spyra, Janusz: Żydowskie gminy wyznaniowe na Śląsku Austriackim (1742–1918). Katowice 2009, 303 s., ISBN 978-83-60353-76-9

Publikace vydaná katovickým Muzeem Śląskim představuje nástin osudů židovských náboženských obcí v Rakouském Slezsku. Autor, který výzkumu slezské židovské společnosti zasvětil část své profesní dráhy, představil charakteristické rysy

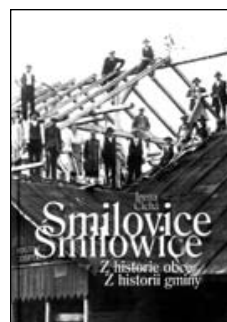
vývoje 11 náboženských obcí Rakouského Slezska (Frývaldov, Osoblaha, Krnov, Opava, Bílovec, Nový Bohumín, Frýdek-Místek, Těšín, Fryštát, Skočov a Bílsko), nejdůležitější okruhy jejich činnosti a připomněl také nejvýznamnější osobnosti (rabíny, kantory, předsedy obcí aj.).

Branna, Wiesława: Kapličky, kříže a boží muka na Těšínsku. Český Těšín 2008, 48 s., ISBN 978-80-86696-09-6

Obrazová publikace s výběrovým soupisem drobných sakrálních objektů na českém Těšínsku byla vydána Muzeem Těšínska v závěru loňského roku jako katalog ke stejnojmenné výstavě. Autorka – etnografka – představuje specifický půvab často opomíjených staveb, z nichž mnohé byly a jsou ohroženy intenzivní průmyslovou činností v našem regionu. Připomenuty jsou jak nejstarší dochované barokní objekty ze 17. a 18. století, tak některé moderní, vznikající v naší současnosti.

Cichá, Irena: Smilovice. Z historie obce/Šmilowice. Z historii gminy. Český Těšín 2009, 95 s., ISBN 978-80-904230-2-2

Dvojjazyčná publikace vydaná vydavatelstvím Regio ve spolupráci s obcí Smilovice představuje první pokus o připomenutí starších dějin této malebné podhorské obce. Stručný text je doplněn řadou unikátních obrazových příloh především ze soukromých archivů smilovických občanů. Čtenář se v tematických kapitolách seznámí např. s fojtstvím, obecními symboly, školstvím, místními názvy, živnostmi, spolkovými organizacemi, předky hudebního skladatele Leoše Janáčka, významnými rodáky (např. polským politikem Jerzy Buzkem či malířem Pawłem Wałachem) a pověstmi.

Města a obce Těšínska se představují

Radvanice a Bartovice

První písemná zmínka o obou obcích pochází z počátku 14. století, kdy byly v majetku těšínských knížat. Roku 1411 se obě obce staly součástí polskoostravského panství. V polovině 17. století Dolní Radvanice a osadu Krivec koupil rod Vlčků, druhou část Radvanic spolu s Bartovicemi a osadou Lipina zakoupil držitel šenovského panství Jan Skrbenský z Hříště. Tehdy byl v Bartovicích vybudován dnes již neexistující zámek se dvěma dvory a Bartovice pak s výjimkou krátkého období samostatnosti už nadále patřily k šenovskému panství. Šenovská část Radvanic s Lipinou byla později připojena ke kunčickému panství a v roce 1820 bylo vytvořeno samostatné radvanické panství, kde se vystřídala řada majitelů. Rod Kukutschů zde vystavěl klasicistní zámek, dnes již zaniklý. V 19. století pak rod Wilczeků všechny části Radvanic sloučil do jednoho panství. Po Mnichovské dohodě se menší části obou obcí ocitly v polském záboru Těšínska. Roku 1941 byly Radvanice začleněny do rozrůstající se Moravské Ostravy a v roce 1960 se součástí Ostravy staly také Bartovice. Současný ostravský městský obvod Radvanice a Bartovice byl ustanoven v roce 1990, radnice se nachází v centru Radvanic.

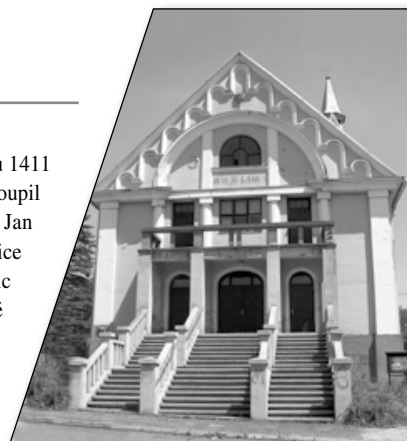
Radvanice i Bartovice byly původně výhradně zemědělskými vesnicemi. Teprve s rozvojem průmyslu v druhé polovině 19. století začínalo stále více obyvatel pracovat zejména v dolech. V roce 1898 se v Radvanicích započalo s výstavbou dolu Ludvík (pozdější Fučík III), těžba probíhala až do roku 1992. S rozvojem dolování vzrostl také příliv pracujících, pro něž byly vystavěny hornické kolonie zejména na Trnkovci, Lipině či v místě zvaném Na Kamčatce. Nejvíce obyvatel měly obě obce v době 2. světové války, kdy zde našli přechodný domov uprchlíci z polského záboru Těšínska. Ti se po válce vraceli zpět do domovů a k poklesu počtu obyvatel přispělo i vystěhování některých rodin do pohraničí. Později mnozí obyvatelé odcházeli do nových sídlišť v Ostravě.

V Radvanicích byl v roce 1907 postaven římskokatolický kostel Neposkvrněného početí Panny Marie se dvěma asymetrickými věžemi. V roce 1920 zde byl také ustanoven první sbor Církve československé husitské v republice a pět let nato byl postaven i kostel. V Bartovicích stojí pouze kaple sv. Anny a sv. Jáchyma z roku 1834.

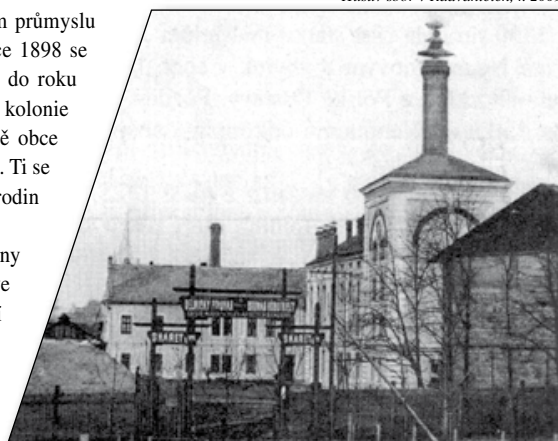
Radvanicemi do roku 1967 procházela úzkorozchodná elektrická dráha z Ostravy do Karviné, dnes už ji zde připomíná jen informační tabule na místě bývalého nádraží. V Bartovicích je od roku 1922 umístěna železniční zastávka na trati z Ostravy do Českého Těšína. Protože obcemi vedla císařská silnice z Ostravy do Těšína, byla zde řada zájezdních hostinců, např. slavný Olšák nebo Jaščurka v Bartovicích, kde v roce 1894 tragicky zemřel František Bardoň. Událost inspirovala Petra Bezruče k veršům o smrti starého Magdona v básni Maryčka Magdonová. V obou obcích také prosperovalo několik lihovarů, z Bartovic se lih dodával až do Vídně. Likérka v Radvanicích vyráběla proslulý likér „Radvanickou hořkou“ a byl zde také významný pivovar, hospodářská krize však znamenala jeho úpadek a v roce 1937 byl zrušen. V nejsevernější části Radvanic byl roku 1952 vybudován Vědecko-výzkumný uhelný ústav, dnes v jeho areálu sídlí vícero firem. V městském obvodu je také sídlo Hlavní báňské záchrané stanice, strojírenský komplex firmy Bucyrus (dříve Bastro) a především hutní komplex ArcelorMittal Ostrava (bývalá Nová huť), který částečně zasahuje na území Bartovic a je hlavním zdrojem znečištění ovzduší především v Radvanicích. Na nevyhovující imisní situaci se ale podílí i lokální topeniště a silniční doprava, neboť přes obce vedou frekventované silniční tepny spojující Ostravu zejména s Havířovem, Orlovou a Karvinou.

V Radvanicích je umístěna léčebna dlouhodobě nemocných, v Bartovicích byl nedávno vybudován dům s pečovatelskou službou.

V obcích dále slouží občanům několik prodejen potravin, lékárna, drogerie a několik dalších obchodů, každá obec má poštu, jsou zde tři základní a dvě mateřské školy a knihovna. V Bartovicích vzniklo na místě bývalého koupaliště moderní ozdravné centrum Ještěrka s krytým bazénem, saunou a tělocvičnou. V obcích dříve vzkvétala činnost mnoha zájmových i sportovních spolků a i dnes zde ještě působí např. Český zahrádkářský svaz nebo myslivecké sdružení. V obou obcích jsou také činné sbory dobrovolných hasičů. Zejména v severní části obou obcí najdeme hezké převážně listnaté lesy s několika rybníky. Volných ploch rychle ubývá, neboť zejména v Bartovicích se dnes staví mnoho rodinných domů. Městský obvod má výhodnou strategickou polohu pro bydlení i podnikání, stálým problémem však zůstává značně znečištěné ovzduší.

Husův sbor v Radvanicích, r. 2009

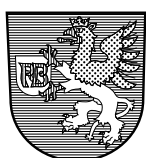
Dělnický pivovar v Radvanicích, okolo r. 1925

Relaxační centrum Ještěrka v Bartovicích, r. 2009

Kaple sv. Anny a sv. Jáchyma a NHKG v Bartovicích, r. 1959

Adresa: Úřad městského obvodu Radvanice a Bartovice, Těšínská 87/281, 716 00 Ostrava-Radvanice, telefon: +420 599 416 100, e-mail: posta@radvanice.ostrava.cz • Starosta městského obvodu: Ing. Břetislav Blažek, CSc. • Počet členů zastupitelstva: 21 (ČSSD – 8 mandátů; ODS – 6; KSČM – 3; KDU-ČSL – 2; SNK ED – 2) • Počet obyvatel k 31. 3. 2009: 6 766 obyvatel, z toho 3 372 mužů a 3 394 žen • Rozloha: 1666 ha

